

LUNDS UNIVERSITET
Språk- och litteraturcentrum, Ryska
RYS055:3, Examensuppsats (10 p)
VT 2007
Handledare: prof emer Lars Steensland

Handskriftsfragment 125 på LUB

En textologisk, paleografisk, ortografisk, lingvistisk och
accentologisk undersökning

Johan Muskala

Innehåll

1 Inledning	3
1.1 Mål	3
1.2 Material	3
1.3 Metod och avgränsningar	4
2 Handskriftsfragment F125	5
2.1 Proveniensen och yttre beskrivning	5
2.2 Texten	5
2.3 Principer för textens återgivande	6
2.2.1 Handskriftsfragment 125	6
3 Språk och skrift i F125	11
3.1 Skriften	11
3.1.1 Bokstäver	11
3.1.1.1 Bokstäver på raden	11
3.1.1.2 Supralineära bokstäver	12
3.1.2 Ligaturer	12
3.1.3 Siffror	12
3.1.4 Supralineära tecken	12
3.1.5 Skiljetecken	13
3.2 Ortografin	13
3.2.1 Vokalbokstäver	13
3.2.2 Konsonantbokstäver	14
3.2.3 Supralineära tecken	14
3.2.4 Skiljetecken	16
3.3 Språket	16
3.3.1 Andra sydslaviska inflytandet	17
3.3.2 Andra språkliga företeelser	17
3.4 Datering	18
4 F125 i förhållande till GB, Mh39, OB och ECG	19
4.1 Textologi	19
4.1.1 Lexikala skillnader	25
4.1.2 Befintlighet resp avsaknad av lexem	27
4.1.3 Skillnader i förekomst av konjunktionen <i>u</i>	28
4.1.4 Grammatiska skillnader	29
4.1.5 Diskussion och slutsatser	30
4.3 Regionalismer	31
4.4 Ortografi	33

4.5 Accentologi	34
4.6 De olika jämförelserna i förhållande till varandra	38
4.7 Slutsatser	39
5 Sammanfattning och slutord	41
Källor och litteratur	42
A. Källor	42
B. Litteratur	42
Förkortningar	45

1 Inledning

Under mitt arbete med min kandidatuppsats (se Muskala 2006) kom jag i kontakt med handskriftsstudier på en nivå som gav mersmak. Då studerade jag endast handskriftens prepositionsaccenter, men eftersom handskriften, *Medeltidshandskrift 39* vid LUB, uppvisade stora variationer i skriften, kände jag ett behov av att fördjupa mig i handskriftsstudier. På universitetsbiblioteket i Lund visade det sig finnas ett handskriftsfragment som skulle vara lämpligt för en sådan studie.

Mh39 är skriven av mer än en skrivare och olika delar av handskriften uppvisar ibland ganska olika handstilar. Hur många skrivarna verkligen var är däremot inte klart, inte heller alltid var skrivarna har avbytt varandra. I ett försök att svara på dessa frågor har Steensland undersökt hur olika ortografiska och accentografiska mönster framträder i handskriften (se Muskala 2006). Eftersom även accentueringstätheten varierar i Mh39, försökte jag i min uppsats se om jag kunde dra några slutsatser genom att undersöka den, även om jag p.g.a. svårigheter att bestämma var gränserna för de olika skrivarnas verk gick var tvungen att jämföra accentueringstätheten i de fyra evangelierna.

Ytterligare stöd för att en undersökning av hur lingvistiska och ortografiska företeelser varierar och samspelar inom och mellan handskrifter kan ge intressanta resultat ger t.ex. Ambrosiani (1998 & 2005).

1.1 Mål

Målet för uppsatsen är att beskriva F125 paleografiskt, lingvistiskt, ortografiskt och accentologiskt (och accentografiskt), ge ut F125 i sin helhet och därefter jämföra F125 textologiskt, lingvistiskt, ortografiskt och accentologiskt med några andra källor (se nedan) för att få en så fullständig bild som möjligt av F125, samt försöka bidra till vår kunskap om hur de olika nivåerna samspelar eller inte.

1.2 Material

Uppsatsens huvudkälla är F125 (se kap. 2). Denna handskrift kommer att jämföras med *Gennadijbibeln* (*Геннадиевская библия*; i fortsättningen GB), *Medeltidshandskrift 39* på LUB (i fortsättningen Mh39), *Ostrogbibeln* (*Острожская библия*; i fortsättningen OB) och *Evanglium Cyrillicum Gothoburgense* (i fortsättningen ECG).¹ Valet av jämförelsematerial grundar sig på att det är relevant ur framför allt två synpunkter: GB och OB utgör två av de stora milstolparna inom den ryska bibelhistorien – GB såsom den första översättningen av hela bibeln till rysk kyrkslaviska och OB såsom den första tryckta ryska bibeln, vilken sedan kom att fungera som ett rättesnöre för kommande bibelproduktion (se Alekseev 1999, s. 204–216). Hela jämförelsematerialet är från ungefär samma tid som F125, dvs. i huvudsak 1500-talet². Härtill har också lättillgäng-

¹ För en beskrivning se Gorskij & Nevostruev 1964 för GB, Pereswetoff-Morath (1993), Steensland (1996 & 2006a) och Muskala (2006) för Mh39, Schweier 1987 och Freidhof 1972 för OB och Varpio (1995 och 2005) för ECG.

² GB 1499, Mh39 andra halvan av 1500-talet, OB 1581–1582 och ECG någon gång mellan 1605 och 1625.

ligheten spelat en viss roll för mitt val av jämförelsematerial. Detta gäller i synnerhet valet av ECG som är något yngre än de andra källorna och som dessutom redan antas avvika mest från F125 (se kap. ??).

För den textologiska undersökningen används Alekseev (1998) för Johannes-evangeliet. Eftersom Alekseev ännu inte har gett ut Markusevangeliet, används Voskresenskij (1894 & 1896) och Jagić (1883) för texten i F125 från Markusevangeliet. Även om det inte garanteras att Voskresenskij (1894 & 1896) och Jagić (1883) har använt samma principer för sina kritiska textutgåvor som Alekseev (1998), är det just nu det bästa materialet för en jämförelse av Markusevangeliet.

1.3 Metod och avgränsningar

Först undersöks och beskrivs F125 paleografiskt, lingvistiskt, ortografiskt och accentologiskt. Baserat på resultaten av denna undersökning jämförs F125 med motsvarande textavsnitt i GB, Mh39, OB och ECG. När dessa jämförelsekällor omnämns åsyftas därför bara de textavsnitt som motsvarar F125, såvida inget annat anges. Detta kan innebära att vissa av mina observationer inte är representativa för hela den skrift de finns i, precis på samma sätt som att de observationer som görs i F125 kanske inte är representativa för den fullständiga handskrift fragmentet en gång har varit en del av.

I den textologiska undersökningen undersöks inte skrifternas inbördes förhållande, utan bara hur nära eller hur långt ifrån F125 de ligger. Det är således inte en textologisk undersökning i strikt mening, utan snarare ett försök att bestämma vilken av mina jämförelsekällor som ligger närmast F125, och om det är samma skrift som ligger närmast F125 oberoende av vilka parametrar man tar i beaktande.

Jämförelsen av de olika nivåerna är i någon mån snarast kvantitativ. Detta beror på att det inte alltid är lätt att göra en kvalitativ jämförelse av de olika nivåerna på ett sätt som tillfredsställer alla vetenskapliga krav. En kvalitativ jämförelse görs dock i den mån det är möjligt. En utförligare diskussion förs i kap. 4.

2 Handskriftsfragment 125

2.1 Proveniensen och yttre beskrivning

Handskriften har förvärvat av professor Knut Knutsson³ under 1930-talet i staden Pečory i Estland (Handskriftsbeskrivning i LUB:s katalog). Fragmentet är skrivet på papper i kvarto (31,4 x 21,7cm) som är fastklistrat på pappersark för att skydda handskriften. Bladen har paginerats (i Sverige under modern tid (Handskriftsbeskrivning i LUB:s katalog)) med beteckningarna 1, 2 och 3. Alla bladen är mer eller mindre trasiga och fläckiga av vax vilket på vissa ställen har gjort texten oläslig. Fragmentet omfattar tre blad med text i *poluustav* i en spalt à 22 rader på både fram- och baksidor. Texten upp- tar en yta av 23,2 x 14cm. Anfanger finns på 1r, 2r, 3r och 3v. Dessa, liksom läsningar- nas överskrift, är skrivna med cinnober. Ornament saknas helt. Handskriftsbeskriv- ningen över F125 i LUB:s katalog anger att det på bladen 2 och 3 finns två vattenmär- ken som föreställer vildsvin, dock ej helt identiska. Vattenmärkena tyder på att pappret är tyskt och att handskriften är från 1500-talets första hälft. Störst likhet mellan hand- skriftens vattenmärken och andra har hittats i ett aprakosevangelium från 1541–1542, vilket hör till Sofiakatedralen i Novgorod. (Handskriftsbeskrivning i LUB:s katalog)

2.2 Texten

Fragmentet utgör tre blad i ett aprakosevangelium⁴. De tre bladen har också i den ur- sprungliga handskriften följt direkt efter varandra. Fragmentets läsningar sträcker sig från ”Torsdag, v. 2 efter påsk” till ”Måndag, v. 3 efter påsk”. Den första och sista läs- ningen är ofullständig. Handskriftsfragmentets första sida börjar mitt i en mening: **пакѡ дасть ѡ снѡви живѡ имѣти в себѣ**, (Joh 5:26); den sista sidan slutar mitt i en me- ning, mitt i ett ord: **слышавъ ꙗко ꙗкъ прїиде ѿ юудеѡ въ га[лилею]** (Joh 4:46). I sin helhet innehåller F125 följande läsningar:

Dag på året	Sida i F125	Začalo ⁵	Bibelställe
Torsdag v. 2 efter påsk	1r	сѣ-зѣ	Joh 5:26 ⁶ –30
Fredag v. 2 efter påsk	1r–2r	зѣ	Joh 5:30–6:1
Lördag v. 2 efter påsk	2r–3r	ѡ-ѣ-кѣ	Joh 6:14–27
Söndag v. 3 efter påsk	3r–3v	зѡ	Mark 15:43–16:8
Måndag v. 3 efter påsk	3v	ѣ	Joh 4:46–47 ⁷

³ I handskriftsbeskrivningen står det bara ”professor Knutsson”. Dock är det mycket troligt att denne professor Knutsson är just Knut Knutsson (1897–1989) som innehade professuren i slaviska språk vid Lunds universitet från höstterminen 1940 till vårterminen 1942 (Universitetskatalog VT1940, HT1940, VT1941, HT1941 och VT1942).

⁴ Ett aprakosevangelium innehåller liturgins läsningar ur bibeln under kyrkoåret och är inte indelad i böcker såsom en traditionell bibel.

⁵ Začalo betecknar olika läsningar.

⁶ Texten innehåller ungefär andra hälften av Joh 5:26.

⁷ Texten börjar efter halva Joh 4:46 på det ställe där *začalo* ѣ börjar och slutar i början av Joh 4:47.

Texten överensstämmer till stora delar med Ostrogbibeln (i fortsättningen OB) från 1581–1582. Härav följer att texten hör till den s.k. fjärde redaktionen, vilket gör F125 ovanligt för att vara ett aprakosevangelium, vilka oftast hör till andra redaktionen (Voskresenskij 1894).

2.3 Principer för textens återgivande

F125 återges med typsnittet *Church Slavonic*⁸. Detta typsnitt har dock inte alla varianter av alla tecken som förekommer i F125. Om inget annat anges, återges variationer i skrivningen av samma tecken med *ett* tecken. Ord mellanrum sätts ut och avstavningstecken används vid radslut (·) och oläslig text som har behövts rekonstrueras återges inom hakparenteser [].

Exempel ur F125 återges med adresser med sidnummer, *r*(ecto) eller *v*(erso) var- efter rad anges med arabiska siffror efter *kolon*. Adresser i OB anges med bladnumre- ring i de fyra evangelierna (som har numrering från 1 till 56) återgiven med arabiska siffror, spalt *a* eller *b* och rad med arabiska siffror efter *kolon*. Radbrott markeras i brödtexten med | och sidbrott med || enligt gängse regler.

2.3.1 Handskriftsfragment 125

F125, Lunds universitetsbibliotek, handskriftsfragment 125. Text:

1 recto:

[Joh 5:26–34]

- 1 [26] пако дасть ѿ снѡви живѡ имѣти в себѣ ,
 [27] ѿ ѡблѣстѣ дасть ѣмъ . и сѡу пворипи ,
 ꙗко снѣ члчъ ѣсть , [28] нѣвѣпеса сѣмъ , ꙗ
 градѣ чѣ . вѣнѣже вси соущїи въ гробѣхъ ,
 5 оуслышѣ гла снѡ⁹ бжїа . [29] ѿ ѿзыдоу сътво-
 ршеѿ блгаѡ въ боскрѣшенїе живоуъ , ѡ со-
 творшеѿ злѡа въскрѣшенїе соудъ , [30] не мо-
 гу ѡзъ ѡ себѣ пворипи ничесоже . ꙗко
 слышоу соужоу . ѿ сѡу моѿ праведенъ
 10 ѣ . ꙗко не ѿцоу волю мою . нѣ волю по-
 славшѡго ма ѡца . вѣ . нѣ . ѡ ꙗко .
 . ѡ . ѣ гѣ , къ пришеши к немъ ѡудеѡ [30] ꙗко

⁸ Typsnittet skapades vid Stockholms universitet av Åke Zimmerman och Lars Steensland för att man så noggrant som möjligt skulle kunna återge accentuerade slaviska handskrifter.

⁹ Bokstaven **а** har ändrats från **ъ**.

слышоу соужоу и с[ъ]10 мой праведенъ е . ꙗко
 не ищю волю мою но волю посладшаго
 15 ма шца . [31] аще а свидѣтельствую
 ш мнѣ . свидѣтельство мое нѣ истинно
 но . [32] инъ е свидѣтельствуй ш мнѣ .
 и вѣмъ ꙗко истинно е свидѣтельство
 е свидѣтельствоуе ш мнѣ . [33] вы посла
 20 сте къ иѡанну и свидѣтельствова
 ш истинѣ . [34] азъ же не ш члѣка свидѣте
 ства пріемлю , нѣ сѣа глѣю да вы спснѣ

1 verso

[Joh 5:34–44]

1 [34] боудете . [35] шнъ бѣ свѣпилникъ гора и
 свѣта . вы хотеспѣ възрадовати
 въ чѣ свѣпѣніа его . [36] азъ имамъ свѣ
 дительство болѣ иѡаннова . дѣла бо
 5 ꙗ дастъ мнѣ шца . да съвершю ꙗ . па
 дѣла ꙗ азъ творю свидѣтельствую
 ш мнѣ . ꙗко шца мои посла . [37] и посла
 вы ма шца пѣ свидѣствова ш мнѣ .
 ни глѣ его нигдѣже слышаспѣ . ни ви
 10 дѣніа его видиспѣ . [38] и словесе его не
 имате прѣбывающе вѣ ва зане егоже
 пѣ посла . семъ вы вѣрш не емлете .
 [39] испытайте писаніа . ꙗко вы мниѣ
 в нѣ . имѣти жиѣо вѣчный . и па
 15 соушь свидѣтельствующа о мнѣ . [40] и не
 хочете пріити къ мнѣ . да живѣтъ
 имате . [41] славы ш члѣкъ не пріемлю [42] нѣ
 разумѣ вы ꙗко любвѣ бжїа не имате
 в себѣ . [43] азъ приидѣ въ има шца моего .
 20 и не пріемлете мене . аще инъ прїидѣ
 въ има свое . того пріемлете . [44] ка
 ко вы можете вѣрвати славы дрѣ

¹⁰ Texten kan inte läsas p.g.a av en fläck.

2 recto

[Joh 5:44 –VI:2 & 6:14–18]

- 1 [44] ѿ дрѹга прїемлюще ѿ славоу ѿже ѿ єдинѡ
 бгѡ не ищете . [45] не мните ꙗко азъ на вы
 рѣкъ къ ѡцѹ . є ѿже на вы глѣть моуѣи на
 ньже вы оуповаете . [46] аще бо бысте вѣ
 5 ровали моуѣеви . вѣровали оубо бысте
 и мнѣ . ѡ мнѣ пѣ писа . [47] аще ли того пи
 саниѣ не вѣрѣте . како моймъ глѡмъ
 вѣрѹ ѿмѣте . [6:1] по сѣ ѿде ꙗ на ѡнъ полъ
 мора галилеа пївирїадѣаскы . [2] и по нѣ
 10 идеаше нарѡ многъ . ꙗко видѣахѹ зна
 менїа єго . ѿже пвораше на недѹжнѣ .
 в сѡу . в . нѣ . євѣлїе . ѿ іѡанна .
 Бѣ ѡ , [6:14] видѣвше члѣи знаменїе еже съ
 твори ꙗ . глѣхѹ . ꙗко съ є в ѿспинѹ
 15 прѣкъ грады вѣ миръ . [15] ꙗ¹¹ же разѹмѣ
 ꙗко хотѣ прїити . да възхитѣтъ єго .
 ѿ сътворѣ єго црѣ . ѡиде пакы в горѹ
 єдинъ . [16] ꙗко поѹѣ бѣ сънидоша оуче
 ници єго на море . [17] ѿ влѣзоша в корабль .
 20 идѣахѹ на ѡ полъ мора вѣ капрѣна
 оумъ . ѿ пѣма абїе бѣ . и не оубѣ при
 шель к нимъ ꙗ . [18] морѣ вѣтрѹ велїю ды

2 verso

[Joh 6:18–26]

- 1 [18] хающѹ . възвїзаашеса . [19] гребшѣ ꙗко
 стадїи .к. ѿ є . или .л. оузрѣша ꙗса ходѣ
 ца по морю . и близъ корабля быша оубо
 ꙗшаса . [20] ѡнъ же глѣ ѿмъ . азъ єсмь не бо
 5 ипеса [21] хотѣахѹ же прїѣти єго в корабль .
 ꙗ абїе корабль бѣ на земли . в нѣ идѣахѹ .
 [22] вѣ оупрѣи нарѡ ѿже стоѣше ѡб онъ

¹¹ Texten är fläckig och går inte att läsa.

- полъ мора . видѣвъ ꙗко корабла ѿно_
го не бѣ пѣу токмо еди́нъ пѣ . въ нѣже
- 10 внидоша оучни́ци . ѿ ꙗко не вниде съ
оучни́кы своими ісѣ в корабль . нѣ еди_
ни оучни́ци е́го ѿдоша , [23] и ѿний пріидо_
ша корабли ѿ пивиріады . близъ мѣ_
ста . идеже ѿдоша хлѣбы . хвалѣ въ_
- 15 ꙗдавше гвѣ . [24] е́га видѣша наро̀ ꙗко ісѣ
не бы пѣу . ни оучни́къ е́го влѣзоша
сами в корабль . ѿ пріидоша в капе_
рнаоумѣ ѿцѣше іса . [25] и ѿверѣтоша
е́го ѡб онѣ полъ мора , рѣша е́мѣ рав_
- 20 вѣи когда ꙗкъ бы . [26] [ѿ]вѣщавъ ѿмѣ ісѣ
рѣ . а́минь а́минь глѣю вамъ . и шете
менѣ . ꙗко не видѣсте знаменіе .

3 recto

[Joh 6:26–27 & Mark 15:43–5]

- 1 [26] но ꙗко ꙗли е́сте хлѣбы . и насытисѣ .
[27] дѣлайте не брашно гиблюще . нѣ бра_
шно пребывающе . в животѣ вѣчнѣ ,
е́же снѣ члѣскыи вамъ дастъ сего бо
- 5 ѿцѣ знамена бгѣ . не . г . нѣре . е́вліе
въскрѣсно . гѣ . налѣр . е́вліе . ѿ ма .

- Бѣ ѿ . [Mark 15:43] пріиде іѿсифъ иже ѿ арама_
феа блгообразенъ свѣтникъ . иже
и пѣ бѣ чаа црѣвіа бжїа . дрѣзавъ
- 10 вниде к пилатѣ . ѿ проси тѣло ісѣо ,
[44] пилатѣ дивиса . а́ще о́же о́умретъ .
завъ сътника . ѿ въпроси е́го а́ще
о́же о́умретъ , [45] и о́вѣдѣвъ ѿ сотъ_
ника . дастъ тѣло іѿсифови [46] ѿ коу_
- 15 пивѣ плаща^мцѣ . ѿ сънемъ е́го ѿбви_
въ плащаницею . и вложи е́го въ гро_
бъ . иже бѣ ѿзсѣченъ ѿ камене , ѿ при_
вали ка́мени , на́ двери гробѣ . [47] мрїа

же магдѣлыни . и марїа іѡсифова .
 20 оузрѣстѣ гдѣ ѣго полагахѹ . [16:1] минѹ
 вше соуботѣ . марїа магдалыни .
 и мрїа іаковла . и саломи кѹпиша дрѹ

3 verso

[Mark 16:1–8 & Joh 4:46–47]

- 1 [1] мамы . да пришеше помажѹ іса . [2] и стѣ
 л[о]¹² заоутра въ ѣдинѹ соуботѣ . прїи
 доша на гробѣ въсїавшѹ слнцѹ . [3] и глѣ
 хѹ к себѣ . кто ѡвалитъ намъ каме
 5 нь ѡ дверїи гроба . [4] и възрѣвши видѣ
 ша іако ѡваленъ бѣ камень . бѣ бо ве
 лїи стѣло . [5] и влѣзше въ гробѣ видѣша
 оуношѹ сѣдѹща въ ѡдѣснѣ . ѡдѣ
 ѡнъ въ ѡдежѹ бѣлѹ . и оужасошѡ
 10 [6] ѡнѣ же глѣ ѡмѣ . не оужасаетеса .
 іса ѡщете назаранина пропатаго .
 нѣ въста нѣ здѣ съ мѣсто ѡдѣже
 положиша ѣго [7] нѣ идѣте рїцѣте оуче
 никомъ ѣго ѡ петрови . іако вараетъ
 15 вѣ в галилеї . ѡ тамо ѣго видѣте . іа
 же рѣ вамъ . [8] и ѡзшеше бѣжаша ѡ гро
 ба . ѡмадше ѡ трепетъ ѡ оужасъ . ѡ
 никомѹже ничесѡ рѣша . боіахѹ бо са .
 в ѡне . г . ѡне . ѣвлїѣ . ѡ іѡа .
- 20 Ѳѣ ѡ . [Joh 4:46] бѣ нѣкый црѣвъ моужь . ѣгоже
 снѣ болѣаше въ капернаоумѣ . [47] сѣѡ
 слышавъ іако ісѣ прїиде ѡ іоудеѡ въ га
 [лилею]¹³

¹² Bokstaven kan inte läsas p.g.a. en fläck på handskriften.

¹³ Saknas i F125 och skulle stått på nästkommande sida i det aprakosevangeliet F125 en gång utgjorde en del av.

3 Språk och skrift i F125

3.1 Skriften

Skriften är *poluustav*, snarast s.k. *rysk yngre poluustav* (jfr Karskij 1979, s. 172 och Ščepkin 1967, implicit ss. 129–135), och är i princip *scriptura continua*, dvs. ordgränser markeras ej med mellanrum.

3.1.1 Bokstäver

I F125 förekommer bokstäver både på och ovan raden. Alla bokstäver på raden finns ej belagda ovan raden. Vissa bokstavstyper förekommer bara ovan raden (se nedan). Nedan förtecknas de bokstäver som förekommer i F125. Det ortografiska systemet beskrivs i kap. 3.2.

3.1.1.1 Bokstäver på raden

I skriften förekommer följande vokalbokstäver: **а, е, е, е, и, і, о, о, ш, оу, ов, ъ, ү, в, ѣ, ѣ, ѣ, ѣ, ю, я, Ѧ** och **ж**, varav **а, е, е, и, і, о, ш, оу, в, ѣ** också finns skrivna i cinner. Av dessa används några som supralineära bokstäver (se avsnitt 3.1.1.2). Några bokstäver förekommer i mer än en variant. Av dessa är följande mest intressanta:

- Tre varianter av **е**: *широкое е* (**є**), *узкое е* (**ё**) och *epsilon* (**ε**).
- Både högt och lågt *jat'* (**ѣ, ѣ**).
- Både *узкое о* (**о**) och *широкое о* (**о**).
- Fyra varianter av **оу**: **оу, ов, ъ** och **ү**.

Av särskilt intresse är att både **ѣ** och **ѣ** har en "svans" som går ända ner till raden, vilket är ett drag som är karaktäristiskt för 1400-talet i synnerhet (Ščepkin 1967, s. 130). Det är emellertid bara det låga *jat'* som har en sådan "svans". Det höga *jat'*:s "tvärstreck" (ry. *перекладина*), dvs. den horisontella linjen, ligger på *en* nivå och sitter högre upp än det låga *jat'*:s. Längden på "masten" (ry. *мачта*) är densamma hos både lågt och högt *jat'* (ca 6 mm). Således är det den höga placeringen av "tvärstrecket" som ger högt *jat'* dess intryck av att vara högre. Högt *jer* (**ѣ**) finns inte belagt i F125.

Konsonantbokstäverna som finns belagda är: **б, в, г, д, ж, с, з, к, л, м, н, п, р, с, м, Ѡ, ф, х, ц, ч, ш** och **щ**. I cinner förekommer också **в, ѡ¹⁴, г, к, л, м, н, п, р¹⁵, с**. Av speciellt intresse är att /t/ skrivs **м** i hela F125 utom i fyra fall nära radens slut då det skrivs **Ѡ** (**иѡинѡ|но**, 1r:16; **мнѡіѡ**, 1v:13; **живѡѣ**, 1v:16; **быѡіѡ**, 2r:5). Det äldre **т** finns

¹⁴ **ѡ** förekommer endast som anfang i varierande storlek på ss. 2r:13, 3r:7 och 3v:20.

¹⁵ På 1r:12 förekommer **р** som en anfang och är då betydligt större än i den övriga texten.

däremot inte belagt. Det äldre **з** ersätts *en* gång av det yngre **з**, då i form av en supralineär bokstav (se nedan).

3.1.1.2 Supralineära bokstäver

Följande supralineära bokstäver förekommer i F125: **а, в, г, д, ж, з** (^ˆ), **и** (^ˆ, ^ˆ), **к, л, м** (^ˆ), **н, о, р** (^ˆ), **с, т** (^ˆ, ^ˆ), **х** och **ч**, och även i cinnober: **б, г, д, к, н, п**. Av dessa skrivs **а, в, в, г, к, н**¹⁶, **о, с** och **ч** med *titlo* (förkortningsbåge, se nedan). Av särskilt intresse är användningen av ^ˆ för **и** (i bokstavsfunktion) och det liggande ^ˆ på 3r:6. Några andra bokstavstyper av särskild vikt för dateringen av handskriften och som saknas på raden finns belagda som supralineära bokstäver (**п** 1r:7, 14, 2r:13, 15, 3r:7, 3:20 och **з** (^ˆ) 1r:15).

3.1.2 Ligaturer

*En*¹⁷ ligatur finns belagd: **Ѡѡрѣ** (3r:5), där **Ѡ** och **ѡ** bildar en ligatur.

3.1.3 Siffror

I F125 förekommer **Ѡ** (1r:11, 2r:12), **Ѳ** (3r:5, 6, 3v:19), **Ѣ** (2v:2), **Ѥ** (2v:2) och **Ѭ** (2v:2) förutom i bokstavsfunktion (se ovan) också som siffror. I denna funktion skrivs de med *titlo* (**Ѡ̄, Ѳ̄, Ѣ̄, Ѥ̄** och **Ѭ̄**). Siffrorna **Ѣ̄** och **Ѥ̄** bildar tillsammans talet 25 (**Ѥ̄ Ѣ̄**; 2v:2).

3.1.4 Supralineära tecken

Handskriftsfragmentet innehåller supralineära tecken. En del av dessa utgörs av supralineära bokstäver (se ovan kap. 2.2.1.2). Övriga belagda supralineära tecken är följande:

1. *Oxia* (^ˆ). *Oxia* finns belagd fyra gånger: **ВІДѢВШЕ** (2r:13), **ВНИДОША** (2v:10), **КАМЕНИ** (3r:18), **СѢЛО** (3v:7).
2. *Varia* (^ˆ). *Varia* finns belagd tre gånger (**МОЮ** (1r:10), **КОГДА** (2v:20); **ЗНАМЕНИÈ** (2v:22) och är svår att skilja från *spiritus* (se nedan).
3. *Spiritus* (^ˆ). *Spiritus* används frekvent i F125. Två huvudvarianter förekommer: *spiritus lenis*¹⁸ (^ˆ) och *horisontell spiritus*¹⁹ (^ˆ). Dessa båda skiftar dock betydligt i form och utseende i handskriften och är ofta svåra att tolka, eftersom risk

¹⁶ *En* gång skrivs **н** utan *titlo* (**пладца^ˆнцѣ**, 3r:15).

¹⁷ Det i F125 frekvent förekommande **Ѹ** som ursprungligen är en ligatur (jfr. kap. 2.2.1.1) anser jag vara en egen bokstav, och inget fall där den förekommer räknas således upp här.

¹⁸ Ру. *пись* (jfr Steensland 1997, s. 50).

¹⁹ Ру. *горизонтальный спиритус* (jfr Steensland 1997, s. 54).

för sammanblandning föreligger – såväl med varandra och andra tecken, som med ”smuts”. Framför allt är det på vissa ställen svårt att skilja *spiritus* från *varia* (se ovan).

4. *Iso* (˘). *Iso* förekommer i hela fragmentet och dess form skiftar något – främst i avståndet mellan de två tecknen *iso* består av.
5. *Kendema* (˘). *Kendema* förekommer på flera ställen i handskriften och ser ut precis som supralineärt и (˘). Endast i något enstaka fall kan det vara svårt att avgöra vilket tecken det är frågan om (jfr pronimina ꝑꝚ (1v:8, 2r:6, 3r:9) och ꝚꝚ (3v:12, 21)).
6. *Kamora* (˘). *Kamora* förekommer nio gånger, men bara över tre lexem: ꝑꝚꝚ (1r:16, 17, 1v:7, 8, 15, 2r:6), ꝑꝚꝚ (2v:9, 16) och ꝚꝚ (2v:16).
7. *Paerok* (˘) skrivs ibland i stället för halv vokal.
8. *Titlo* (˘) förekommer över förkortningar, t.ex. ꝑꝚꝚ (1r:22), ꝚꝚ (2r:22), ꝚꝚꝚꝚ (3v:3).
9. *Apostrof* (˘). *Apostrof* finns belagd sju gånger och skrivs över pronomenet *и.

3.1.5 Skiljetecken

Följande tre skiljetecken finns belagda:

1. Punkt (.). Punkten skrivs på raden. Den äldre placeringen av punkten ovan raden (·) finns inte i F125. Siffror omges av punkter.
2. Komma (,). + *kommentar*.
3. ”Avslutningstecken” (ry. *совершительная*²⁰) (˘). ”Avslutningstecknet” finns en gång i F125 (*exempel*).

3.2 Ortografin

Ovan i avsnitt 3.1.1.1 ges en förteckning över vilka bokstäver och andra tecken som finns belagda i F125. Här behandlas bokstävernans och de övriga tecknens distribution och funktion.

3.2.1 Vokalbokstäver

1. För fksl. ꝑ skrivs ꝑ initialt (t.ex. ꝑꝚꝚ (1r:3, 1v:18 m.fl.), ꝑꝚ (1v:5, 6), ꝑꝚꝚꝚ (2v:14), ꝑꝚꝚ (3r:1)), efter vokal hos verb med stam på -oj (ꝚꝚꝚꝚꝚꝚꝚ (2v:3), ꝚꝚꝚꝚꝚꝚꝚ (2v:7), ꝚꝚꝚꝚꝚꝚ ꝚꝚꝚꝚ (3v:18)) och en gång i ꝚꝚꝚꝚꝚꝚ ꝑꝚ (1v:5). Efter vokalbokstav skrivs annars ꝑ (ꝚꝚꝚꝚꝚ (1r:5, 1v:18), ꝚꝚꝚꝚꝚ (1r:6), ꝚꝚꝚꝚꝚ (1r:7) m.fl.),

²⁰ Jfr Steensland 1997 s. 38, pkt 9.

- och efter konsonant **Ѡ** (**морѠ** (2r:9, 20, 2v:8, 19), **црѠ** (2v:17), **кораблѠ** (2v:3, 8), **іѠковлѠ** (3r:22)).
2. För fksl. **ѡ** skrivs **ѧ** i **бѡжїѧ** (1v:18) och **прїѧти** (2v:5).
 3. Bokstaven **ѡу** skrivs i alla positioner (**сѡу** (1r:2), **ѡуслышѧ** (1r:5), **слышѡу** (1r:9), **іѡудеѡ** (1r:12) m.fl.). Däremot skrivs **ѡ** bara initialt *en* gång (**ѡбѡіѡшасѧ** (2v:3)), men förekommer annars både finalt och medialt (t.ex. **ѧмѡ** (1r:2), **сѡѧдѧпельсѡвѡ** (1r:15), **разѡмѧ** (1v:18)), dock ej efter vokal.
 4. Bokstaven **у** skrivs *en* gång, då i ligatur med **ѧ** (se 3.1.2 ovan).
 5. Bokstaven **ѡ** används i **ѧвлїѧ** (2r:12) och **ѧвлїѧ** (3r:6, 3v:19).
 6. **ѡв** skrivs i former av namnet Moses (**мѡвсї** (2r:3), **мѡвсѧѡви** (2r:5)).
 7. **ѧ** skrivs initialt (**ѧспѧ** (1r:3), **ѧго** (1v:3) m.fl.), finalt och medialt efter vokal (t.ex. **моѧго** (1v:19), **своѧ** (1v:21), **писанїѧ** (2r:6), **ѧвлїѧ** (2r:12)). **ѧ** skrivs två gånger vid radslut (**мнїѧ** (1v:13), **нѧ** (1v:15), **имѧпѧ** (1v:18)). **ѧ** används i alla positioner i hela F125.
 8. **ѡ** används i skrivningen av prepositionen/prefixet {о(б)} (t.ex. **ѡблѧспѧ** (1r:2), **ѡ** (vanligt), **ѡбви|ѡвѧ** (3r:15), **ѡдѧ|ѧнѧ** (3v:8), **ѡдеѡу** (3v:9)), pronomenet **ѡнѧ** (**ѡнѧ** (1v:1, 2r:8), **ѡ** (2r:13, 20) m.fl.), ordet **ѡтецѧ** (t.ex. **ѡїѧ** (1r:11, 15), **ѡїѧ** (1v:5)), namnen Johannes och Josef (t.ex. **їѡѧ** (1r:11), **їѡѧннѧ** (1r:20), **їѡѧнновѧ** (1v:4), **їѡсїфѧ** (3r:7), **їѡсїфѡви** (3r:14)), ordet **нарѡдѧ** (**нарѡ** (2r:10, 2v:7)), **іѡудеѡ** (1r:12) och i **ѡ** (vanligt). Fem gånger finns **ѡ** belagd (**ѡ** (1v:15, 2r:6), **мѡвсѧѡви** (2r:5), **ѡв** (2v:19), **блѧѡѡбразѧнѧ** (3r:8)), alla gånger ej efter konstant. **ѡ** skrivs i alla positioner.

3.2.2 Konsonantbokstäver

1. För /z/ skrivs **ѕ** i **ѕѧло** (3v:1, 7), annars **з**, förutom en gång då **з** skrivs supralinärt (**ѧ** (1r:15)).
2. **ѡ** skrivs för både **ѡ** och **ѡ** (jfr **їѡсїфѧ** (3r:7), **ѡрѧмѧ|ѡѧѧ** (3r:7)). Inga fall av **ѡ** finns belagda.
3. **ѕ** används endast i bokstavsfunktion (se ovan).

3.2.3 Supralineära tecken

De supralineära tecknen i F125 har följande funktion och distribution:

1. *Oxia* (´) används fyra gånger, varav två över ord med en rot som hör till accentparadigm (ap.) *a* (**вїдѧѡшѧ** (2r:13), **кѧмени** (3r:18)) och två som hör till ap. *b* (**внїдѡшѧ** (2v:10), **ѕѧло** (3v:7)) (se Zaliznjak 1983, §§ 2.14–2.16). Ord ur ap. *a* rekonstrueras med rotaccent, vilket vi finner i **вїдѧѡшѧ** (2v:10)

och **КАМЕНИ** (3v:7), och ord ur ap. *b* rekonstrueras med betoning direkt efter roten, vilket vi finner i **ВНИДОША** (2v:10) (jfr Zaliznjak 1985, ss. 126f). **СТѢЛО** (3v:7) är däremot troligtvis ett fall av tillbakadragen accent genom s.k. definalisering (jfr Zaliznjak 1985, s. 186). Av allt att döma betecknar *oxia* troligtvis *iktus* (huvudbetoning).

2. *Varia* (`) används tre gånger över vokal i final öppen stavelse (**МОЮ** (1r:10), **КОГДА** (2v:20), **ЗНАМЕНИÈ** (2v:22)). I flera handskrifter används *varia* över postvokal vokal i stället för *spiritus* (Steensland 1997, s. 24). Därför måste vi anta att *varia* i fallen **МОЮ** (1r:10) och **ЗНАМЕНИÈ** (2v:22) inte betecknar *iktus*. *Varia* betecknar däremot ofta *iktus* (Steensland 1997, ss. 22f) – i synnerhet över poskonsonantisk vokal – och det är troligt att så är fallet i **КОГДА** (2v:20).
3. *Spiritus* (' , ^) står över initial vokal eller över postvokal vokal och betecknar inte *iktus*, däremot ett ords början och *hiatus* (vokalmöte). De två varianterna av *spiritus* används i F125 inte i olika funktion.
4. *Iso* (~) används i stället för *spiritus* över breda vokaler – såväl initiala som postvokala – i samma funktion. Således betecknar *iso* av allt att döma inte *iktus*²¹, utan ett ords början och *hiatus*.
5. *Kendema* (`) skrivs över vissa ord där accentueringen utgör en ortografisk och accentografisk schablon (jfr Steensland 1997, s. 34ff och s. 77f):
 - a. enstaviga ord med strukturen (C)CV: **ПЪ** (1v:8, 2r:6, 3r:9), **СЪ**,²² (3v:12, 21), **НЪ** (1r:10, 22, 2v:11, 3v:12), **ВЫ** (1v:8, 2r:2, 4, 3v:15), **ГДѢ** (3r:20), **НИГДѢЖЕ**²³ (1v:9) och **БѢ** (2v:9).
 - b. verbet **ОУЗЪРѢПИ: ОУЗРѢША** (2v:2), **ОУЗРѢСПѢ** (3r:20).
 - c. adjektivet **ЗЪЛЪ: ЗЛАА** (1r:7).
 - d. över *v* och *и*²⁴ i namnet Moses: **МОВСИ** (2r:3)²⁵, **МОВСЕОВИ** (2r:5).

Härutöver skrivs *kendema* ytterligare en gång: **СЕМЪ** (1r:3). I skrivningen **СЕМЪ** (1r:3) skulle **ѐ** kunna tolkas som ett *ortogram*. Så finner vi **ѐ** i t.ex. GB (Steensland 1997, s.79). Emellertid innehåller F125 inga andra fall av bokstavskombinationen **се** utan *kendema* eller något annat supralineärt tecken (**СЕБѢ** (1r:1), **СЕБѢ** (1r:8, 1v:19, 3v:4), **СЛОВЕСЕ** (1v:10), **СЕМЪ** (1v:12),

²¹ Eftersom *iso* är ett tecken som är sammansatt av *spiritus* och *oxia*, har skrivaren inte haft någon möjlighet att sätta ut något *iktus*-betecknande tecken över breda vokaler om han redan har skrivit *iso* över en sådan vokal. Således kan *iso* i något fall beteckna *iktus*. (jfr Ambrosiani s. 26f). I F125 är *isos* funktion emellertid inte huvudsakligen att beteckna *iktus*.

²² Pronomenet **съ** skrivs **съ** i hela F125.

²³ Ordet **НИГДѢЖЕ** är inte enstavigt, men schablonen får anses vara ordet **ГДѢ** – både självständigt och i avledning. Således utgör **ГДѢ** (och **ГДѢ**) i F125 ett *ortogram* (ry. *орфограмма*, se Steensland 1997, s. 79).

²⁴ I många handskrifter växlar *kendema* med *trema* över *v* och *и* utan att beteckna *iktus*, även om det inte är uteslutet att *kendema* i vissa handskrifter betecknar *iktus* även över dessa bokstäver (Steensland 1997, s. 37 och s. 39). En sådan användning av *kendema* finner vi över *v* i *Evtimiev služebnik* (Hinrichs 1985, s. 20) och över *и* i *Chil. 323* (Steensland 1990, s. 26).

²⁵ Det är inte uteslutet att **МОВСИ** (2r:3) skall läsas **МОВСИИ** (jfr parallelställena i GB: **МОИСИИ**, Mh39: **МОИСИИ**, OB: **МОСІИ**).

- сѣго** (3r:4)). Tolkningen av **сѣ** är således beroende av huruvida det är ett allmänt *ortogram* som finns i flera olika källor. Klart är dock att *kendema* inte betecknar *iktus* i huvudsak, utan används i accentrografiska klichéer.
6. *Kamora* (^) står över de enstaviga orden **мнѣ** (**мнѣ** (1r:16, 17, 1v:7, 15, 2r:6), **мнѣ** (1v:8)) och **поу** (**пѣу** (2v:9, 16)). Därtill finns *kamora* belagd ytterligare en gång (**ѣго** (2v:16)). Av det magra materialet att döma kan jag inte avgöra huruvida *kamora* faktiskt betecknar *iktus*, även om det i fallet **ѣго** (2v:16) är fullt möjligt.
 7. *Paerok* (') är i sex fall utsatt i stället för etymologisk halvsvovel (**вѣнѣже** (1r:4), **ѣзѣже** (1r:21), **вѣ вѣ** (1v:11), **пѣма** (2r:21), **вѣнѣже** (1v:9), **рѣцѣте** (3v:13)).
 8. *Titlo* (~) skrivs över förkortningar, både med och utan supralineära bokstäver (t.ex. **сѣови** (1r:1), **члѣч** (1r:3), **чѣ** (1r:4, 1v:3), **глѣ** (1r:5)) och över bokstäver i sifferfunktion.
 9. *Apostrof* (ˇ) skrivs över former av pronomenet *и (**сѣпѣо|ршеѣ** (1r:5), **сѣ|пѣоршеѣ** (1r:6), **сѣѣдѣпельсѣвѣѣѣ** (1r:17), **ѣ** (1v:5)),²⁶ andra fall av finalt и (**ѣ** (1v:1),²⁷ **галилѣѣ** (3v:15)) och en gång över grafemet <оу> (**оѣ** (2r:21)) och betecknar inte *iktus* (jfr Steensland 1997, s. 59f). Dock skulle *apostrof* över и kunna beteckna dess stavelsekaraktär (Zaliznjak 1985, s. 207) i t.ex. **галилѣѣ** (3v:15).

3.2.4 Skiljetecken

1. Punkten skrivs på raden.
2. Avslutningstecknet används en gång vid slutet av en läsning.

3.3 Språket

Språket i F125 är kyrkslaviska i rysk recension. Som exempel på rysk kyrkslaviska kan följande drag tjäna:

1. För fornkyrkslaviskt **Ѧ** och **Ѧ** skrivs ofta **Ѧ**, t.ex. **оѣслышѣ** (1r:5), **вѣѣзошѣ**²⁸ (2r:19), **прѣѣти** (2v:5), **сѣѣѣѣѣ** (3v:8).
2. För fornkyrkslaviskt **Ѧ** och **Ѧ** skrivs **оѣ**, **Ѧ** och **ю**, t.ex. **сѣѣѣѣѣ** (1r:4), **ѣѣѣѣѣ** (1r:5), **слышѣѣ** (1r:9), **волю моѣѣ** (1r:10), **видѣѣѣѣѣ** (2r:10). En gång skrivs emellertid **Ѧ** för **оѣ**: **гѣѣѣѣѣ**²⁹ (3r:18).

²⁶ Eftersom participens etymologiskt långformer innehåller pronomenet *и anförts de tillsammans med ”rena” former av detsamma.

²⁷ **ѣ** (1v:1) är finalt endast i grafisk mening, emedan det står efter participet **гѣѣѣѣѣ** (1v:1).

²⁸ Aoriständelsen i 3 pl. skrivs genomgående **-ѣѣ** i stället för **-ѣѣ**.

3. För fornkyrkslaviskt **ѧ** skrivs ofta **Ѧ**, t.ex. **КОРАБЛА** (2v:3, 8), **МОРА** (2v:8, 20).
4. Båda halvokalerne **Ѣ** och **ѣ** används på sin etymologiska plats.
5. För etymologiskt **Ѣ** skrivs ibland **Ѧ**, t.ex. **ВОСКРЪШЕНІЕ** (1r), ibland ingenting³⁰.
6. För etymologiskt **ѣ** skrivs ibland **Ѣ**, t.ex. **ПРАВЕДЕНЪ** (1r:9, 13).
7. Former i presens 3 sg. av verben **ДАТИ** och **БЫТИ** är ryska med mjuk ändelse (**ДАСТЬ** (1r:1, 2), **ЕСТЬ** (1r:3)), även två andra fall av mjuk ändelse hos verben **ГЛАГОЛАТИ** (**ГЛѢТЬ** (2r:3)) och **ВЪСУХЫТИТИ** (**ВЪСУХЫПАТЬ** (2r:16)) för hård fornkyrkslavisk.
8. Ändelsen i presens 1 sg. av verbet **БЫТИ** är mjuk (**ѢСМЪ** (2v:4)). Övriga *m*-verb har hård ändelse (**ВѢМЪ** (1r:18), **ИМАМЪ** (1v:3)).
9. Initialt **ѡу** för fksl. **ю** förekommer en gång (**ѡУНОШЪ** (3v:8)).
10. Aoristen **ѡУМРЕ** skrivs två gånger med ett extra **ПЪ**: **ѡУМРЕПЪ** (3r:11, 13).
11. För fornkyrkslaviskt **рѣ** skrivs **ѣр** en gång (**СЪВЕРШѢА** (1v:5)). I ett fall skrivs dock **рѣ** för etymologiskt **ѣр** (**КАПРЪНАѡУМЪ** (2r)).
12. **рѣ** för **рѣ**: **ПРЕБЫВАЮЩЕЕ** (3r:3).
13. **ѣ** för fksl. **ѣ** i **ЗДѣ** (2v:20, 3v:12), **ГДѣ** (3r:20), **ИДѣЖЕ** (3r:12).
14. Ett fall av **ги** för fksl. **гы**: **ГИБЛЮЩЕЕ** (3r:20).

3.3.1 Andra sydslaviska inflytandet

Det s.k. andra sydslaviska inflytandet tar sig uttryck bl.a. i följande språkliga och ortografiska drag:

1. **рѣ** en gång i stället för östslaviskt **ѣр**: **ДРЪЗНѢВЪ** (3r:9). I ett fall skrivs **рѣ** hyperkorrekt för etymologiskt **ѣр** (**КАПРЪНАѡУМЪ** (2r)).
2. **ѧ** i stället för **ѧ** och **ѧ** efter vokal: **ЗЛАА** (1r:7), **ПРІАТИ** (2v:5).
3. **ѣ** i bokstavsfunktion: **СѣЛО** (3v:1), **СѣЛО** (3v:7).
4. **ѣ** i stället för **ѣ**.
5. **ѣ** skrivs före vokal: **ПРІИТИ** (1v:16), **ЗНАМѢНІА** (2r:10), **ПРІАТИ** (2v:5).
6. Trebent **ѣ**.
7. Texten innehåller supralineära tecken (se ovan).
8. Texten innehåller skiljetecknet *komma* och *punkt* skrivs på raden (se ovan).

3.3.2 Andra språkliga företeelser

I handskriftsfragmentet finns utöver de ovan nämnda ytterligare några intressanta språkliga företeelser.

²⁹ Troligtvis D.sg., om inte G.sg. av u-stammarna.

³⁰ Etymologiskt **Ѣ** återges ej främst i skrivningen av prepositionerna **ВЪ**, **КЪ** och **СЪ**.

4 F125 i förhållande till GB, Mh39, OB och ECG

4.1 Textologi

Nedan redovisas alla textologiska variationspunkter där minst en av F125, GB, Mh39, OB eller ECG har en läsart som skiljer sig från en eller flera av de andra. Utanför tabellen lämnas variationspunkter vars skillnader klart beror på ortografi eller fonologi/fonetik. Uppenbara felskrivningar tas inte heller med i tabellen. Tre möjliga Variationspunkter lämnas utanför tabellen p.g.a. att det i de enskilda fallen är svårt att avgöra huruvida det är en verklig skillnad som föreligger.

- 1) Läsarterna **глад̂** (1v:9, GB) ~ **гласа** (Mh39, OB, ECG) kan inte med säkerhet sägas utgöra en variationspunkt, eftersom det är oklart huruvida förkortningen **глад̂** står för **гласа** eller **гласъ**.
- 2) Läsarterna i Joh 6:19 **прїдесать** (GB) ~ **прїдесапе** (OB) skulle kunna utgöra en variationspunkt, men eftersom det är oklart om **е** i **прїдесапе** verkligen står för [e] eller bara är ortografiskt betingat, väljer jag att inte ta med läsarterna i min undersökning.³²
- 3) En möjlig variationspunkt utgörs av läsarterna **гѣи** (2v:15, GB, Mh39, OB) ~ **гї** (ECG). Eftersom det inte går att avgöra om förkortningen **гї** skall läsas som **господѣи** eller **господи**, utesluter jag läsarterna ur den textologiska analysen.

I tabell 1 anges läsarten i den yttersta vänstra kolumnen så som den föreligger i F125, i de övriga kolumnerna anges samstämmighet med F125 med likhetstecken (=), medan olikhet anges med den avvikande läsarten så som den föreligger i den aktuella skriften.

Tabell 1. Variationspunkter i primärkällorna

F125	GB	Mh39	OB	ECG	Adress i F125
снѣ члѣчъ	[Ø] члѣчъ	=	=	=	1r:3
въ воскресеніѣ	=	=	=	въ воскрѣ шенѣ	1r:6
животѣ	=	живота	=	=	1r:6
ничесоже	ничпѣ	ничѣтоже	=	ничсоже	1r:8
[Ø] соужоу и сѣу	=	=	=	и сѣждѣ [Ø] сѣ	1r:9
волю мою	=	вола моя	=	вола моя	1r:10
ѡ мнѣ	=	ѡ себѣ	=	=	1r:16

³² Ytterligare en svårighet är att bedöma hur dessa två läsarter förhåller sig till **прїдеса̄** (Mh39) och **трїдеса̄** (ECG) samt F125:s sifferangivelse **.л.** (2v:2)

сѣ̀пелѣство [Ø]	=	сѣ̀пелѣство ѣго	=	=	1r:18
ѡзъ же	=	=	=	ѡзъ [Ø]	1r:21
ѡ члѣка	=	ѡ члѣкъ	=	ѡ члѣкъ	1r:21
свѣдѣтельство	=	свѣдѣтель	=	=	1r:21– 22
[Ø] хощестѣ	=	=	=	не хощестѣ	1v:2
ѡзъ	=	=	=	ѡзъ [Ø]	1v:3
ѡцѣ мои	ѡцѣ ма	ѡцѣ ма	ѡцѣ ма	ѡцѣ ма	1v:7
сѣ̀пелѣствова	=	=	=	свѣдитѣльствѣ	1v:8
[Ø] ни гла	=	и ни гла	=	=	1v:9
прѣбывающе	=	прѣбываи	=	=	1v:11
вы	=	=	=	[Ø]	1v:12
вѣръ не ѣмлете	=	вѣры не ѣмлете	=	=	1v:12
и не хощете	=	=	=	[Ø] не хощете	1v:15– 16
ѡ члѣкъ	=	=	ѡ члѣка	=	1v:17
како вы	=	=	=	каково	1v:21– 22
ѡже ѡ ѣдино	=	ѡ ѡ ѣдинаго	=	ѡже [Ø] ѣдино	2r:1
оуповаете	=	=	=	оуповасте	2r:4
оубо бысте	бысте оубо	бысте оубо	бысте оубо	бысте оубо	2r:5
ѡ мнѣ [Ø]	=	ѡ мнѣ бо	ѡ мнѣ бо	=	2r:6
того	=	=	=	то	2r:6
писаніе	=	книга	=	=	2r:6–7
не вѣрете	=	вѣры не ѣмлете	=	=	2r:7
по сѣ [Ø]	=	по сихъ же	=	=	2r:8
ѡде ѡ	=	ѡде [Ø]	=	=	2r:8
пѣвирѣдѣскы	пѣверѣдскы	пѣверѣдѣски	пѣверѣдѣскы	тѣверѣдѣски	2r:9
идеаше	ѡдѡша	=	=	ѡдѡша	2r:10
знаменіа	=	=	=	знаменіе	2r:10 – 11
ѡже	=	ѡже	=	=	2r:11
твораше	=	[Ø]	=	=	2r:11
видѣвше члѣци	члѣци же видѣвше	члѣци же видѣвше	члѣци же видѣвше	члѣци же видѣвше	2r:13

сѣнидоша	=	=	=	сѣнидошаса	2r:18
на море	=	ѡ море	=	=	2r:19
[Ø] идѣахѹ	=	=	и̇ идѣахѹ	=	2r:20
ѡбѣѣ бѣ	=	=	=	бѣсть ѡбѣѣ	2r:21
морѣ	море [Ø]	=	=	=	2r:22
вѣтрѹ велію	=	=	=	вѣтрѹ [Ø]	2r:22
ды хающѹ	=	дыхащон	=	=	2r:22– 2v:1
.к̄. и̇ ѣ.	двѡдесѣтъ и̇ пѣ	двѡдесѣ ³³	двѡдесѣтъ и̇ пѣтъ	двѡдѣсѣ и̇ пѣ	2v:2
быша	бѣвша	быѡша	бывша	бѣвша	2v:3
[Ø] ѡбѡѡшаса	=	и̇ ѡѡѡшѡ	=	=	2v:3–4
ѡбѣѣ	[Ø] ѡбѣѣ	=	=	=	2v:6
корабль бѣ	=	=	=	ко рабль [Ø]	2v:6
ѡб онѹ полѹ	=	ѡб онон сѣтрѡнон	=	=	2v:7–8
оучѣици [Ø]	оученици ѣго	ѡче ници ѣго	оучѣици ѣго	оучѣици ѣго	2v:10
не видѣ сѹ оучѣици своими ѣсѹ	=	=	=	не вѣ ниде ѣсѹ сѹ оучѣици своими	2v:10– 11
и ѣниѣ	=	=	=	[Ø] ѣни	2v:12
ѣниѣ	ѣни	=	ѣни	ѣни	2v:12
ѣга [Ø]	ѣга же	ѣга	ѣга же	=	2v:15
ѣсѹ не бѣ	ѣсѹ не бѣ	ѣсѹ не бѣсѣ	ѣсѹ не бѣсѣ	ѣсѹ не бѣсѣ	2v:15– 16
оучѣицѹ	оученици	=	оучѣици	оучѣици	2v:16
в корабль	в корабля	=	в корабля	вѣ корабль	2v:17
ѡбрѣѡша	=	=	ѡбрѣ ѡше	=	2v:18
[Ø] рѣша	=	=	=	и̇ рѣша	2v:19
равь вѣи	=	ѡучителю	=	=	2v:19– 20
[ѡ]вѣѡавѹ	ѡвѣѡа	ѡвѣѡа	ѡвѣѡа	ѡвѣѡа	2v:20
[Ø] рѣ	и̇ рече	и̇ рече	и̇ рече	и̇ рече	2v:21
ѣко не видѣсѣ	не ѣко видѣ сѣ	не ѣко видѣсѣ	не ѣко видѣсѣ	не ѣко видѣсѣ	2v:22
ѣли ѣсѣ	=	=	ѣдѡсѣ	=	3r:1

³³ I marginalen står и̇ пѣ vid en markering som också förekommer direkt efter двѡдесѣ.

БѠ	=	=	=	БѢ	3r:4
Ѡ̄ а̀рама ѳеа	Ѡ̄ а̀римаѳѢа	Ѡ̄ а̀римаѳеа	Ѡ̄ а̀римаѳѢа	Ѡ̄ а̀рима ѳѢа	3r:7–8
и пѢ	=	=	=	[Ø] тѠи	3r:9
дрѣзнѣвъ вниде	=	=	=	дрѣзнѣ внѣйти	3r:9– 10
ѣ проси	ѣ спроси	=	=	=	3r:10
[Ø] зѳавѣ	ѣ приѳавѣ	ѣ приѳаѳѣ	ѣ приѳавѣ	ѣ приѳаѢ	3r:12
зѳавѣ	приѳавѣ	приѳаѳѣ	приѳавѣ	приѳаѢ	3r:12
ѣ въпроси	[Ø] въпроси	[Ø] попроси	[Ø] въпроси	[Ø] въпроси	3r:12
оѳмрѣтѣ	оѳмре	=	оѳмре	=	3r:13
оѳвѣдѣвъ	=	о̀вѣдѣѳѣ	=	оѳвѣдѢ	3r:13
Ѡ̄бви въ	о̀бвипѣ	о̀бѳѣи	о̀бви	о̀бви	3r:15
вложи	положи	=	=	=	3r:16
ѣ при вали	=	=	=	[Ø] привали	3r:17– 18
ка̀мени	каменѣ	ка̀мени	ка̀мени	ка̀мени	3r:18
на̀ дѳереи	на̀ дѳери	на̀ дѳерѣи	на̀ дѳери	на̀дѣ дѳѣри	3r:18
грѠж	=	=	=	грѠба	3r:18
ма̀риа ѣѳифѠва	ма̀риа ѣѳѣѳѠва	ма̀риа ѣѳѣѳѠва	ма̀риа ѣѳѣѳѠва	ма̀риа ѣѳѣѳѠва	3r:19
оѳзрѣстѣ	зрѣстѣ	зрѣста	зрѣста	зрѣстѣ	3r:20
[Ø] минѣ вше	ѣ миноѳѣши	=	и ми́нѣвши	=	3r:20– 21
минѣ вше	миноѳѣши	Мино̀вѣши	ми́нѣвши	минѣвши	3r:20– 21
салѠми	=	салѠми	=	=	3r:22
[Ø] кѣпиша а̀ро мапѣ	ѣ ко̀пиша а̀ро̀мапѣ	=	=	[Ø]	3r:22– 3v:1
кѣпиша а̀ро мапѣ	=	=	=	[Ø]	3r:22– 3v:1
ѣ стѣ л[Ø]	=	=	=	[Ø] стѣло	3v:1–2
[Ø] прѣи доша	=	=	=	ѣ прѣидѠша	3v:2–3
вѣ лѣи	=	=	=	вѣлѣе	3v:6–7
въ Ѡдѣснѣ	въ деснѣ	ѳ' деснѣ	в деснѣхѣ	въ дѣснѣ	3v:8
Ѡдѣ анѣ въ Ѡдежо̀у	Ѡдѣѳѣ Ѡдежѣ	=	=	=	3v:8–9
пропа̀таго	=	=	=	распа̀таго	3v:11
нѣ въста	[Ø] въста	[Ø] поста	[Ø] ѳѣста̀	[Ø] въста	3v:12

[Ø] рѣѣте	=	=	=	ѣ рѣѣте	3v:13
ѣ тамо	[Ø] тамо	[Ø] тамо	[Ø] тамо	[Ø] та мо	3v:15
и ѣзѣше	=	=	[Ø] ѣзѣше	=	3v:16
ѡ грѡба	=	=	=	ѡ грѡбѣ	3v:16
ѣмаѡше [Ø]	ѣмаше же	ѣмаше ^ж	ѣмаше же	ѣмаше же	3v:17
ничесѡ	ничпоже	=	=	ничтѡ	3v:18
[Ø] бѣ [Ø]	ѣ бѣ [Ø]	[Ø] бѣ же	ѣ бѣ [Ø]	ѣ бѣ [Ø]	3v:20
103	60	50	64	33	

Av de 103 variationspunkterna överensstämmer 61 (59%) av GB:s och 64 (62%) av OB:s läsarter med F125. Jag kommer därför i min analys nedan att utgå från att F125 hör till samma texttradition som GB och OB, som ju båda ligger ganska nära varandra (jfr Alekseev 1999).

Innan analysen kan ta vid, måste en del av de 104 variationspunkterna tas bort från det slutgiltiga analysmaterialet. Anledningen till att jag vill utesluta dem från den vidare diskussionen är framför allt att det inte går eller att det är svårt att tillskriva dem någon textologisk betydelse för min undersökning.

De *incipit* (inledningar) som inleder varje läsning i ett aprakosevangelium kan påverka texten, och på så sätt uppstår vissa variationspunkter som snarare beror på skrifttypen än på texten. Eftersom F125 är ett aprakosevangelium med *incipit* medan GB, Mh39, OB och ECG inte är det, förekommer det i tabellen variationspunkter som är skrifttypsberoende och som måste uteslutas från analysen. Dessa är: **ВІДѢВШЕ ЧЛЦИ** (2r:13) ~ **ЧЛЦИ ЖЕ ВІДѢВШЕ**³⁴ och **[Ø] БѢ [Ø]** (3v:20) ~ **ѣ БѢ [Ø]** ~ **[Ø] БѢ ЖЕ**³⁵.

Variationspunkter som består av minst en läsart som måste förklaras som korrupt sorteras också bort från det slutgiltiga analysmaterialet. Dessa utgörs i mitt material endast av enskilda läsarter och är därför svåra att tillskriva någon textologisk betydelse (se nedan). Därför räknas följande variationspunkter bort: **БѢ ѠДѢСНѢ** (3v:8) ~ **В ДЕСНЫХЪ** och **ѠДѢ|АНЪ БѢ ѠДЕЖѢ** (3v:8–9) ~ **ѠДѢВЪ ѠДЕЖѢ** (GB). F125:s läsart i den förra variationspunkten kan förklaras på två sätt:

- I. Läsarten är en kontamination av den för första och andra redaktionen typiska läsarten (Voskresenskij 1894, s. 396) **ѠДѢСНОЮ** och den för tredje och fjärde redaktionen typiska (Voskresenskij 1894, s. 397) **В ДЕСНЫХЪ**. Detta skulle indikera att F125:s skrivare har haft tillgång till mer än en handskrift, varav åtminstone en har hört till eller innehållit läsningar från första eller andra redaktionen, vid avskriften, vilket är sannolikt med tanke på F125:s ortografi.
- II. F125:s skrivare har föregripit följande ord (**ѠДѢ|АНЪ**) och skrivit dess tre första bokstäver.

³⁴ Alekseev (1998, s. 26) visar tydligt att variationspunkten är knuten till skrifttyp. Alla läsarter med *incipit* har samma ordföljd som F125 och saknar **же**.

³⁵ F125:s läsart överensstämmer med de flesta källor som har *incipit* här. Variationen **ѣ БѢ** ~ **БѢ ЖЕ** är välbelagd med den förra läsarten representerad i främst tredje och fjärde redaktionen (Alekseev 1998, s. 19).

Man kan också tänka sig att båda dessa faktorer tillsammans har varit upphov till läsarten, eftersom omgivningen har varit gynnsam, samtidigt som det i den slaviska bibliska texttraditionen finns två läsarter som inte skiljer sig åt i särskilt stor grad.

En förklaring till GB:s läsart i den senare variationspunkten är att prepositionen **Ѣ** har omtolkats som en participändelse efter det att den sista stavelsen i **ЎДѢ|АНЪ** har försvunnit, antingen genom ”slarv” eller på något annat sätt som jag inte vågar uttala mig om. Trots att läsarten **ЎДѢѢ ѠДЕЖЪ** är helt grammatiskt korrekt, måste vi avfärda den som en nonsensläsart eftersom den i sin kontext (**ВИДѢША ЮНОШЪ СѢ|ДАЦА Ѣ ДЕСНѢ ѠДѢѢ ѠДЕЖЪ БѢ|А**) måste tolkas som syntaktiskt inkorrekt samt att jag inte har hittat någon motsvarighet till läsarten.

Variationspunkten **БО** (3r:4) ~ **БѢ** (ECG) utesluts, eftersom det troligtvis inte alls står **БОГЪ** i ECG, utan **БО** (jfr Varpio 2005, s. 110). Detta är en bulgarism och skrivaren har troligtvis satt ut *titlo* av gammal vana när han har skrivit bokstavskombinationen **БѢ**, vilken med *titlo* utläses **БОГЪ**.

Några variationspunkter innehåller skillnader som har uppkommit genom att skrivaren inte har skrivit det som förväntas, utan något som på ett eller annat sätt liknar det förväntade men som hör till någon annan del av bibeln. Dessa skillnader uppkommer alltså p.g.a. att skrivarna kan sin bibel och felaktigt skriver inte det som bör stå, utan det som han tror står skrivet, dvs. minnet spelar honom ett spratt. Det kan röra sig om påverkan av läsarter från synoptiska evangelier, såsom i **НѢ ВѢСТА** (3v:12) ~ [Ø] **ВѢСТА**, utbyte av en mindre vanlig fras mot en vanlig som innehåller i princip samma ord som den mindre vanliga, såsom i **ЎЦѢ МОИ** (1v:7) ~ **ЎЦѢ | МА**, eller påverkan från närliggande kontext. Sådana fall brukar räknas som mindre säkra bevis för textologisk samhörighet eftersom de antas kunna uppstå oberoende av varandra.

Vad gäller F125:s läsart **НѢ ВѢСТА** (3v:12) kontra de andra skrifternas [Ø] **ВѢСТА** har den sitt ursprung i Lukasevangeliet 24:6.

I variationspunkten **ЎЦѢ МОИ** (1v:7) ~ **ЎЦѢ | МА** har F125:s läsart uppkommit genom att den betydligt vanligare frasen **ЎЦѢ МОИ** har fått ersätta den mindre vanliga **ЎЦѢ | МА** när skrivaren associerar till en vanlig fras som sitter i ryggmärgen på honom, trots att det inte är den som förväntas i det aktuella fallet.

Ett möjligt fall av påverkan från närliggande kontext utgör **МАРІА ІЎСИФОВА** (3r:19) ~ **МАРІА ІЎСІЕВА**. Strax innan, i Mark XV:43 och XV:45, talas om hur Josef från Arimatea kommer till Pilatus och utber sig att få Jesu kropp. Namnet **ІЎСИФЪ** nämns två gånger och kan ha påverkat skrivaren att sedan skriva **МАРІА ІЎСИФОВА**. Att **ІЎСІЕВА** dessutom till stor del påminner i stavningen om **ІЎСИФОВА** innebär att ytterligare en gynnsam faktor för felskrivning har varit närvarande. I vissa handskrifter skrivs **ИШИНОВА** för **ІЎСІЕВА** med endast ett **Ф** som skiljer de båda läsarterna åt. Det kan dock inte helt uteslutas att F125:s läsart inte är ärvd från en annan handskrift. I den grekiska traditionen finns nämligen även namnet Josef belagt här (Nestle et alii 1960, s.135). Jag kan emellertid inte bedöma vilken betydelse det har för tolkningen av F125:s läsart.

Ytterligare några variationspunkter utesluts ur analysen p.g.a. att de bara förekommer i en enda av mina primärkällor, dvs. F125, GB, Mh39, OB eller ECG, och saknar belägg i sekundärkällorna, dvs. Alekseev (1998), Voskresenskij (1894) och Jagić 1883. Enskilda läsarter brukar anses skola uteslutas ur en textologisk analys, eftersom

deras textologiska värde inte kan bedömas (Aleksiev 1999, Temčín 1998), även om de faktiskt skulle kunna ha stor textologisk betydelse. Av denna anledning tar jag bort följande variationspunkter: **снѣ члѣчъ** (1r:3) ~ [Ø] **члѣчъ** (GB), **въ воскрѣшеніѣ** (1r:6, GB) ~ **въ въскрѣшеніѣ** (Mh39, OB) ~ **въ воскрѣшенѣ** (ECG), **въскрѣшеніѣ** (1r:7) ~ **въскрѣшеніѣ** (GB, Mh39, OB, ECG), **ѡзже** (1r:21) ~ **ѡзь** [Ø] (ECG), **свѣдѣніѣ** (1r:21–22) ~ **свѣдѣніѣ** (Mh39), **ѡз** (1v:3) ~ **ѡзь** [Ø] (ECG), **прѣбывающе** (1v:11) ~ **прѣбывающе** (GB, OB, ECG) ~ **прѣбывающе** (Mh39), **и не хощете** (1v:15–16) ~ [Ø] **не хощете** (ECG), **ѡ члѣчъ** (1v:17) ~ **ѡ члѣчъ** (OB), **како вы** (1v:21–22) ~ **како вы** (ECG), **того** (2r:6) ~ **то** (ECG), **иде ѿ** (2r:8) ~ **иде** [Ø] (Mh39), **знаменіѣ** (2r:10–11) ~ **знаменіѣ** (ECG), **пвораше** (2r:11) ~ [Ø] (Mh39), **на море** (2r:19) ~ **п море** (Mh39), **дѣи бѣ** (2r:21) ~ **бѣи дѣи** (ECG), **морѣ** (2r:22) ~ **морѣ** [Ø] (GB), **.кѣ. ѿ ѿ** (2v:2) ~ **двѣдѣсѣтъ ѿ пѣ** (GB, Mh39, OB) ~ **двѣдѣсѣтъ ѿ пѣ** (ECG), **быша** (2v:3) ~ **бѣиша** (GB, Mh39, OB, ECG), **корабль бѣ** (2v:6) ~ **корабль бѣ** [Ø] (ECG), **ѡ арамафеа** (3r:7–8) ~ **ѡ арамафеа** (GB, Mh39, OB, ECG), **и пѣ** (3r:9) ~ [Ø] **тѣи** (ECG), **ѿ проси** (3r:10) ~ **ѿ проси** (GB), **здравъ** (3r:12) ~ **приздравъ** (GB, Mh39, OB, ECG), **съпника** (3r:12) ~ [Ø] (ECG), **ѿ въпроси** (3r:12) ~ [Ø] **въпроси** (GB, Mh39, OB, ECG), **оувѣдѣвъ** (3r:13) ~ **оувѣдѣ** (ECG), **ѡбви въ** (3r:15) ~ **ѡбви въ** (GB, Mh39, OB, ECG), **вложи** (3r:16) ~ **положи** (GB), **ѿ привали** (3r:17–18) ~ [Ø] **привали** (ECG), **камени** (3r:18) ~ **камень** (GB, Mh39, OB, ECG), **оузрѣспѣ** (3r:20) ~ **зрѣспѣ** (GB, Mh39, OB, ECG), **минѣише** (3r:20–21) ~ **минѣиши** (GB, Mh39, OB, ECG), [Ø] **къпиша арамафѣа** (3r:22–3v:1) ~ **ѿ къпиша арамафѣа** (GB) ~ [Ø] (ECG)³⁶, [Ø] **пріидоша** (3v:2–3) ~ **ѿ пріидоша** (ECG), **ѿ тамо** (3v:15) ~ [Ø] **тамо** (GB, Mh39, OB, ECG) och **ѡ грѣба** (3v:16) ~ **ѡ грѣба** (ECG).

Nedan diskuteras de kvarstående variationspunkternas betydelse för min undersökning.

4.1.1 Lexikala skillnader

Lexikala skillnader som består i att olika skrifter använder synonymer med olika rötter tillskrivs textologiskt störst betydelse (se t.ex. Temčín 1998, ss. 190–196). I min undersökning finns det emellertid endast sex sådana lexikala variationspunkter, vilket är långt mycket färre än de hundra som anses vara ett absolut minimum för att kunna dra säkra textologiska slutsatser (se t.ex. Temčín 1998, s. 190). Detta faktum gör att det är svårt att med någon säkerhet dra några större slutsatser utifrån dessa sex variationspunkter.

³⁶ I ECG saknas både **и** och **къпиша арамафѣа**. Självklart kan detta antas vara två variationspunkter. Huruvida det här är frågan om en eller två kan jag emellertid inte avgöra.

(1) Ѡ мнѣ (1r:16)	Ѡ себѣ (Mh39)
(2) писаніѣ (2r:6–7)	книга (Mh39)
(3) не вѣрѣте (2r:7)	вѣры не ѣмлете (Mh39)
(4) півиріаддѣскы (2r:9)	пиверіадскы (GB, Mh39, OB, ECG)
(5) Ѡб онѣ полѣ (2v:7–8)	Ѡб онѣ сѣтрѣнов (Mh39)
(6) равѣ віи (2v:19–20)	Ѡвѣчителю (Mh39)

I alla variationspunkter utom en (4) är det Mh39 som har en avvikande läsart jämfört med de andra fyra källorna. Läsarten (4) півиріаддѣскы (2r:9), som bara finns i F125 och som i förstone lätt tolkas som ett fel, delar F125 med B-redaktionen från Athos (Alekseev 1998, s. 25). Till denna redaktion hör också OB, även om OB just i det är fallet skiljer sig från den. Således får vi ett positivt bevis för F125:s samhörighet med redaktion B.

Eftersom materialet är så litet, går det dock inte med någon säkerhet att säga att Mh39 och F125 bildar var sin egen grupp i förhållande till GB, OB och ECG. Förhållandet till F125 kan åtminstone kvantitativt illustreras på följande vis:

F125: 1. GB/OB/ECG 2. Mh39

Eftersom det inte finns mer än sex rotskillnader i mitt material, inkluderar jag även mindre textologiskt tillförlitliga skillnader i analysen. Nedan redovisas skillnader i texten som beror på olika bruk av t.ex. numerus eller prefix.³⁷

(7) Ѡ члѣка (1r:21)	Ѡ члѣкъ (Mh39, ECG)
(8) сѣнидоша (2r:18)	сѣнидошасѣ (ECG)
(9) Ѡвѣчнѣкъ (2v:16)	Ѡвѣченикы (GB, OB, ECG)
(10) в корабель (2v:17)	в кораблѣ (GB, OB, ECG)
(11) пропагѣго (3v:11)	распѣтѣго (ECG)

I de fem variationspunkterna (7–11) delar F125 inte en enda läsart med ECG, fyra (8–11) delar den med Mh39 och tre med GB och OB. Om man bara räknar variationspunkterna 7–11, förhåller sig GB, Mh39, OB och ECG till F125 på följande vis:

F125: 1. Mh39 2. GB/OB 3. ECG

Intressant är att Mh39 nu ligger närmast F125, inte längst ifrån som ovan. Dessutom har ECG ingen av läsarterna (7–11) gemensam med F125, medan ECG och F125 delar alla läsarter utom F125:s speciella läsart (4) i variationspunterna (1–6).

Eftersom F125:s läsarter i 9 och 10 avviker från GB och OB, vill jag se om de går att knyta till någon annan texttradition. Läsarten Ѡвѣчнѣкъ (2v:16) delar F125 med Alekseevs (1998, s. 27) rekonstruerade text, в корабель (2v:17) med ett flertal andra källor från olika redaktioner (Alekseev 1998, s. 27).

³⁷ Man kan argumentera för att dessa variationspunkter skulle redovisas som grammatiska skillnader. För min undersökning spelar det emellertid ingen avgörande roll var de redovisas, utan jag väljer att till grammatiska skillnader endast föra skillnader i morfologi och syntax.

4.1.2 Befintlighet resp. avsaknad av lexem

Variationspunkter med läsarter som skiljer sig åt genom befintlighet resp. avsaknad av ett ord ses ofta som olika viktiga. Avsaknad resp. befintlighet av olika ord tillskrivs dessutom olika stort värde (jfr t.ex. Temčín 1998, ss. 190–194, Alekseev 1999, s. 45). Eftersom skillnader i bruket av konjunktionen *и* inte anses ha något större värde i de flesta fall, behandlas dessa fall för sig (se kap. 4.1.3 nedan). Övriga variationspunkter med läsarter som skiljer sig åt i befintlighet resp. avsaknad av ett ord redovisas nedan.

(12) СѢТѢЛЬСТВО [Ø] (1r:18)	СѢТѢЛЬСТВО ЕГО (Mh39)
(13) [Ø] ХОПѢСТѢ (1v:2)	НЕ ХОПѢСТЕ (ECG)
(14) ВЫ (1v:12)	[Ø] (ECG)
(15) ІАЖЕ Ѡ ЕДИНО (2r:1)	ІАЖЕ [Ø] ЕДИНОГО (ECG)
(16) Ѡ МНѢ [Ø] (2r:6)	Ѡ МНѢ БО (Mh39, OB)
(17) ПО СѢ [Ø] (2r:8)	ПО СИХЪ ЖЕ (Mh39)
(18) ВѢТРѠ ВЕЛІЮ (2r:22)	ВѢТРѠ [Ø] (ECG)
(19) оУЧНИЦИ [Ø] (2v:10)	оУЧЕНИЦИ ЕГО (GB, Mh39, OB, ECG)
(20) ЕГДА [Ø] (2v:15)	ЕГДА ЖЕ (GB, Mh39, OB)
(21) ИМАШЕ [Ø] (3v:17)	ИМАШЕ ЖЕ (GB, Mh39, OB, ECG)

Av de tio variationspunkterna delar F125 fyra läsarter (12, 16, 17 & 20) med ECG, fyra (13–15 & 18) med Mh39, sex (12–15, 17 & 18) med OB och sju (12–18) med GB, vilket kan uttryckas:

F125: 1. GB 2. OB 3. Mh39/ECG

Här ligger både Mh39 och ECG längst ifrån F125, även om de båda inte delar samma läsarter mer än i två variationspunkter (19, 21) som också delas av GB och OB. Vi kan alltså se att variationen i hur nära F125 ligger de andra fyra handskrifterna skiftar beroende på vilka skillnader man tar fasta på.

Viktigt att påpeka är att F125 endast i tre variationspunkter (19–21) har en läsart som den inte delar vare sig med GB eller OB. I både 20 och 21 saknas i F125 ett **же** och läsarten kan knappast tillskrivas något större textologiskt värde. I 19 delar F125 sin läsart med *en* handskrift ur fjärde redaktionen (Alekseev 1998). Såvida inget säkrare textologiskt samband dem emellan kan beläggas, måste också F125:s läsart i 19 ses som ett fall utan textologisk betydelse för min undersökning. Räknar vi bort variationspunkterna 19–21 förhåller sig jämförelsematerialet på följande vis till F125:

F125: 1. GB 2. OB 3. Mh39 4. ECG

Dock skiljer sig bilden inte särskilt mycket från den ovan. Den enda skillnaden är att Mh39 inte hamnar på samma plats som ECG, eftersom Mh39 har *en* avvikelse från F125 mindre än ECG.

4.1.3 Skillnader i förekomst av konjunktionen *и*

Problemet med konjunktionen *и*:s textologiska värde är att det å ena sidan lätt kan läggas till eller tas bort utan att följa en viss textologisk tradition (jfr Alekseev 1999, s. 57). Härtill tillkommer det faktum att vissa handskrifter från vissa områden innehåller s.k. parasitiska *и* utan någon textologisk grund (jfr Steensland 1999, ss. 123f, & 2006b, s. 96). Å andra sidan uppvisar användningen av *и* i vissa fall en regelbundenhet som mycket väl kan ha textologisk betydelse (Alekseev 1999, s. 57). Därför vill jag inte tillskriva skillnader i bruket av *и* någon större vikt, men i stället för att kategoriskt utesluta alla *и* redovisar jag dem nedan och diskuterar huruvida de kan tänkas vara av vikt för undersökningen.

(22) [Ø] <i>соуѣжю и соу</i> (1r:9)	<i>и сѣждѣ</i> [Ø] <i>сѣ</i> (ECG)
(23) [Ø] <i>ни гла</i> (1v:9)	<i>и ни гла</i> (Mh39)
(24) [Ø] <i>идѣахѣ</i> (2r:20)	<i>и идѣахѣ</i> (OB)
(25) [Ø] <i>ѣбо ѣцаца</i> (2v:3–4)	<i>и ѣбо ѣша</i> (Mh39)
(26) <i>и ѣбѣ</i> (2v:6)	[Ø] <i>ѣбѣ</i> (GB)
(27) <i>и ѣни</i> (2v:12)	[Ø] <i>ѣни</i> (ECG)
(28) [Ø] <i>рѣша</i> (2v:19)	<i>и рѣша</i> (ECG)
(29) [Ø] <i>рѣ</i> (2v:21)	<i>и рече</i> (GB, Mh39, OB, ECG)
(30) [Ø] <i>мино ѣше</i> (3r:20–21)	<i>и миноуѣши</i> (GB, OB)
(31) <i>и стѣ лѣ</i> (3v:1–2)	[Ø] <i>стѣло</i> (ECG)
(32) [Ø] <i>рѣцѣте</i> (3v:13)	<i>и рѣцѣте</i> (ECG)
(33) <i>и ѣзѣше</i> (3v:16)	[Ø] <i>ѣзѣше</i> (OB)

ECG avviker från F125 i sex variationspunkter (22, 28–30 & 32–33), varav alla utom (30) inte delas med någon av de andra huvudkällorna. OB avviker i fyra variationspunkter (25, 30, 31 & 34), GB i tre (27, 30 & 31) och likaså Mh39 (24, 26 & 30). Endast i en variationspunkt (29) har F125 en läsart som den inte delar med de andra fyra källorna. Någon absolut överensstämmelse finns inte heller med någon annan källa, även om Ban. (*Banickoe evangelie*) har en läsart utan *и*, dock med annan ordföljd än F125 (Alekseev, 1998, s. 27). Därutöver har F125 bara en läsart (30) som den inte delar med GB och OB tillsammans. GB och OB har i 30 en läsart som är typisk för de tre första redaktionerna men som också finns i den fjärde, F125 delar sin läsart med handskrifter ur fjärde redaktionen (Voskresenskij 1894, ss. 394f). Vi får här ytterligare ett bevis på att F125 ligger nära GB och OB, men delar några av sina läsarter med någon annan skrift som också hör till fjärde redaktionen, troligtvis en ur redaktion B.

Förhållandet mellan F125 och de andra skrifterna ser ut på följande vis:

F125: 1. GB/Mh39 2. OB 3. ECG

Mh39 samt GB ligger här närmast F125 medan ECG återigen ligger längst ifrån den. Eftersom konjunktionen *и*:s textologiska värde är svårbedömligt och det inte här framträder en tydlig bild av att den här skulle ha ett pålitligt textologiskt värde, kommer jag inte att ta med variationspunkter med läsarter med olika bruk av *и* i den slutgiltiga analysen.

4.1.4 Grammatiska skillnader

Grammatiska skillnader kan vara svåra att värdera textologiskt. Vissa grammatiska skillnader kan bero på medvetna avskrifter, medan andra beror på att skrivaren har skrivit en form som har känts mer naturlig för honom (jfr Alekseev 1999, ss. 45 & 56), t.ex. en modernisering av grammatiken från en *rotaorist* till en *s-aorist*. Även syntaktiska skillnader, såsom skillnader i ordföljd, är på samma sätt svåra att värdera textologiskt. Skrivaren kan helt enkelt ha skrivit en för honom mer ”normal” ordföljd. Just ordföljdskillnader finns det endast tre stycken i mitt material. De redovisas nedan:

(35) оубо быѣ (2r:5)	бысте оубѣ (GB, Mh39, OB, ECG)
(36) не видиѣ съ
оучниѣкы своимѣ ѿсъ (2v:10–11)	не въ ниде ѿ съ
оучниѣкы своїми (ECG)
(37) ѿко не видѣсте (2v:22)	не ѿко видѣ сте (GB, Mh39, OB, ECG)

I variationspunkterna (35) och (37) har F125 en läsart som den inte delar med någon av de andra fyra primärkällorna. I (36) är det däremot ECG som ensam har en läsart som de andra primärkällorna inte delar.

Ordföljden i 35 delar F125 däremot med Alekseevs liturgiska tetraevangelier (Alekseev 1998, s. 24). Någon direkt motsvarighet till F125 läsart i variationspunkt (37). Läsarter utan **не** finns emellertid i tre handskrifter ur första redaktionen. Om F125 har skrivits av från mer än en handskrift, varav en har hört till första eller andra redaktionen och en till fjärde redaktionen – vilket är fullt möjligt – skulle F125:s ordföljd kunna ha uppstått genom att skrivaren i en handskrift har saknat **не**, och när har har fört in negationen i enlighet med den slaviska texttraditionen har den hamnat på fel ställe. En sådan förklaring kan dock inte anses vara mer än en spekulation.

Att grafiskt försöka visa hur nära F125 ligger de fyra jämförelsekällorna är inte heller meningsfullt med så få variationspunkter.

Övriga grammatiska skillnader som finns i mitt material är:

(38) живомѣ (1r:6)	живота (Mh39)
(39) ничесоже (1r:8)	ничтоѣ (GB, Mh39)
(40) сѣѣтѣствова (1v:8)	сѣѣдитѣствѣѣ (ECG)
(41) вѣръ не ѣмлетѣ (1v:12)	вѣръ не ѣмлетѣ (Mh39)
(42) ѿже ѿ ѣдинѣ (2r:1)	ѿ ѿ ѣдина го (Mh39)
(43) оуповаѣте (2r:4)	оуповасте (ECG)
(44) идѣашѣ (2r:10)	идѣашѣ (GB, ECG)
(45) ѿже (2r:11)	ѿже (ECG)
(46) ды хѣющѣ (2r:22–2v:1)	дыхѣщѣ (Mh39)
(47) ѿниѣ (2v:12)	ѿни (GB, OB, ECG)
(48) ѿсъ не быѣ (2v:15–16)	ѿса не быѣ (GB, Mh39, OB, ECG)
(49) ѿвѣртоша (2v:18)	ѿвѣт ише (OB)
(50) [ѿ]вѣщѣвъ (2v:20)	ѿвѣща (GB, Mh39, OB, ECG)
(51) ѿли ѣсте (3r:1)	ѿдѣсте (OB)

(52) ДРЪЗНЪВЪ ВНИДЕ (3r:9–10)	ДРЪЗНЪ ВЪНІЙТИ (ECG)
(53) ОУМРЕПЪ (3r:11)	ОУМРЕ (GB, OB)
(54) ОУМРЕПЪ (3r:13)	ОУМРЕ (GB, OB)
(55) НА ДВЕРИ (3r:18)	НА ДВЕРИ (GB, OB, ECG)
(56) ГРОБЪ (3r:18)	ГРОБА (ECG)
(55) ОУЗРѢСТЪ, (3r:20)	ЗРАСТА (Mh39, OB)
ЗРАСТА (GB, ECG)	
(56) НИЧЕСѠ (3v:18)	НИЧТОЖЕ (GB, ECG)

F125 delar 13 läsarter av i de 21 variationspunkterna med Mh39, 12 med GB och OB och 10 med ECG. I åtta variationspunkter (41, 46, 47, 49, 50, 53–55) avviker läsarten i F125 från både GB och OB. Läsarten i 46 är gemensam med redaktion A från Athos (Alekseev 1998, s. 27), dvs. Voskresenskij's fjärde redaktion. Däremot har läsarterna (47) och (49) motsvarigheter i Alekseevs *Древний текст* och *Преславский текст* (Alekseev 1998, s. 27), dvs. Voskresenskij's första och andra redaktion (Alekseev 1998, s. 7–11). 53 och 54 har F125, precis som Mh39 och ECG, den för alla utom den tredje redaktionen typiska aoristformen ОУМРЕПЪ med ett extra П (Voskresenskij 1894, ss. 392f). Vad gäller (55) kan det röra sig om en ortografisk skillnad, snarare än en morfologisk. Någon motsvarighet förutom möjligtvis Mh39:s НА ДВЕРИИ har jag inte kunnat finna hos Voskresenskij (1894, ss. 394f).

Om vi tar de grammatiska skillnaderna i övervägande förhåller sig GB, Mh39, OB och ECG till F125 på följande vis:

F125: 1. Mh39 2. GB/OB 3. ECG

Mh39 ligger här närmast F125, i mitten finns GB och OB, och ECG ligger sist, vilket påminner om förhållandena i några typer av variationspunkter men inte alla. Nedan diskuteras hur de olika variationspunktstyperna förhåller sig till varandra.

4.1.5 Diskussion och slutsatser

Av de 56 slutgiltiga variationspunkterna överensstämmer F125 i 32 fall (63%) med både GB och OB.³⁸, i 31 fall (55%) med Mh39 och i 25 fall (45%) med ECG.

Det framgår tydligt att F125 hör till fjärde redaktion och till stora delar följer GB och OB. Några få läsningar har F125 dock gemensamt med första och andra redaktionen, vilket kan indikera att F125:s skrivare har haft tillgång till en källa från någon av de två redaktionerna. Ett sådant antagande – även om det bara finns några få ganska osäkra textologiska bevis för det – skulle kunna förklara det ålderdomliga intryck F125:s ortografi ger. Läsarterna från tidigaredaktioner kan dock komma från en källa som redan hade dessa läsarter. Man kan också tänka sig att F125:s skrivare har haft tillgång till ett aprakosevangelium för att kunna föra in *incipit*. Möjligtvis kan läsarterna ha kommit från ett annat aprakosevangelium.

³⁸ 37 av 56 överensstämmelser (66%) med GB, 35 av 56 (61%) med OB.

Vad gäller den textologiska undersökningen har det visat sig att det är ganska svårt att utifrån mitt material avgöra vilken av mina jämförelsekällor som faktiskt ligger närmast F125. Det visar tabellen nedan tydligt.

Rotskillnader:	GB/OB/ECG		Mh39
Andra lexikala skillnader:	Mh39	GB/OB	ECG
Befintlighet/avsaknad av lexem:	GB	OB	Mh39/ECG
Grammatiska skillnader:	Mh39	GB/OB	ECG

Av tabellen framgår det att Mh39 antingen ligger närmast F125 eller längst ifrån den. ECG ligger däremot längst ifrån F125 i alla typer av variationspunkter förutom i skillnader i användning av ord med olika rötter, dvs. den textologiskt mest betydande skillnaden. Därför går det inte att på ett entydigt sätt säga vilken som ligger närmast, bara att GB/OB ligger nära F125 oavsett vilken variationspunktstyp man tar i beaktande och att F125 hör till fjärde redaktionen, vilket är ovanligt för ett aprakosevangelium.

Ett försiktigt antagande är dock att GB ligger närmast F125, ECG längst ifrån och OB i mitten. Mh39 låter sig däremot inte placeras in en rangordning.

4.2 Regionalismer

Språket i mina primärkällor är kyrkslaviska i rysk recension. Således förekommer vissa klart recensionella drag i skrifterna, vilka helt enkelt bara säger att det är fråga om rysk kyrkslaviska. Utöver dessa recensionella drag, finns det några regionala drag, vilka säger något om var skriften har tillkommit eller skrivarens ursprung.

Intressanta skillnader av regional karaktär som förekommer i mina primärkällor är:

- 1) $\text{ѣ} > \text{є}$. Växlingen $\text{ѣ} > \text{є}$ i F125 och Mh39. Det förekommer två fall av $\text{ѣ} > \text{є}$ i F215 (ѡтѣстѣ (1v:2), идеѡше (2r:10)). I Mh39 finns tolv fall, varav åtta har växlingen i roten (ѡбрѣтоша (Joh 6:25), ѡвѣща (Joh 6:26), селѣ (Mark 16:2), селѡ (Mark 16:4), седѡща (Mark 16:5), ѡдеѡнь (Mark 16:5), белѣ (Mark 16:5), бежѡша (Mark 16:8)) och fyra i ändelsen ($\text{ѣ} | \text{гробѣхѣ}$ (Joh 5:28), ѣ истинѣне (Joh 5:33), сѣботѣ (Mark 16:1), ѣ каперѣнадѡме (Joh 4:46)). I Mh39 är växlingen kopplad till betoningens placering; i obetonad ställning skrivs ofta є för ѣ (jfr Steensland 1996), vilket stämmer överens med ovan anförda fall. Både i ѡтѣстѣ och i идеѡше växlar ѣ till є i betonad ställning.
- 2) $\text{є} > \text{ѣ}$. Växlingen $\text{є} > \text{ѣ}$ förekommer nio gånger i F125 (ѡтѣстѣ (1v:2), болѣ (1v:4), слышасѣ (1v:9), видисѣ (1v:10), любѣѣ (1v:18), рѣкѣ (2r:3), имѣѣте (2r:8), менѣ (2v:22), ѡдѣснѣ (3v:8)). Någon koppling till betoningens placering kan inte skönjas här, eftersom $\text{є} > \text{ѣ}$ uppträder såväl i betonad ställning (t.ex. любѣѣ (1v:18) och менѣ (2v:22)) som i obetonad (t.ex. ѡтѣстѣ (1v:2) och рѣкѣ (2r:3)). I ECG finns bara tre fall av $\text{є} > \text{ѣ}$,

alla aor. 3sg av verbet **оумрети** (**оумрѣ** (105v:6), **оумрѣ** (105v:7) och **оумрѣ** (105v:8)).

- 3) **ѣ > и**. Växlingen **ѣ > и** (eller **ы**) finns i F125, Mh39 och ECG. Detta är ett drag från trakten kring Novgorod, men finns också i Pskov (Steensland 1999, s. 120). I Mh39 skrivs ofta **и** eller **ы** för **ѣ** i betonad ställning (jfr Steensland 1996), t.ex. **хопи́сѣ** (Joh 5:35), **цѣ о́упрїи** (Joh 6:22), **о́впидѣцѣ** (Mark 15:45), **рциѣ** (Mark 16:7). I ECG skrivs **свѣдѣтельствѣ**-konsekvent med växlingen **ѣ ~ и** (t.ex. **свѣдѣтъ|спво** (181v:22–23) och **свѣдѣтъствѣ** (182r:9))³⁹ och i F125 fem gånger (t.ex. **свѣтъельствѣ** (1r:16) och **свѣ|дипѣствѣ** (1v3–4)). Dessa fall måste dock ses som specialfall utan någon större betydelse (Sumnikova 1960). F125 har dock ytterligare ett fall av **ѣ > и** i **видисѣ** (1v:10).
- 4) **и > ѣ**. Växlingen **и > ѣ** förekommer en gång i F125 (**видѣте**) och två gånger i Mh39 (**цѣдѣнїа**, **мнѣте**), vilka kanske bör ses som hyperkorrekta former.
- 5) **ѡ > ѣ**. Växlingen **ѡ > ѣ** efter frikativa förekommer en gång i F125 (**прѣбывающе** (1v:11)) och två gånger i ECG (**плащенїю** (Mark 15:46), **плащенїю** (Mark 15:46)). Växlingen är ett västryskt drag (Karskij 1955, s. 104), men inget av fallen är tillförlitligt. **прѣбывающе** (1v:11) kan tänkas vara en morfologisk skillnad snarare än en fonetisk, **плащенїю** (Mark 15:46) och **плащенїю** (Mark 15:46) är specialfall som påträffas i handskrifter av olika härkomst (Steensland 2006, s. 20).

Det talar för en viss närhet till Mh39 och ECG. Den senare innehåller dock flera andra regionalismer (jfr Varpio 2005, ss. 103–137). I mitt material förekommer några medelbulgariska drag:

- 6) **ѡ ~ ѣ**. Växlingen **ѡ ~ ѣ** uppträder i ECG efter likvida och **н** (Varpio 2005, s. 112), t.ex. **корѡблѣ** (183v:15), **морѣ** (184r:3) och **їковлѣ** (105v:17). Växlingen uppträder också i imperfektformer (jfr Varpio 2005, s. 113), t.ex. **видѣхѣ** (182v:15), **їдѣхѣ** (183v:4) och **болѣше** (179v:18).
- 7) **оу, ѡ, ю ~ ѡ**. Växlingen **оу, ѡ, ю ~ ѡ** förekommer i olika positioner i ECG (Varpio 2005, ss. 110ff), t.ex. **воѡа моѡа** (181v:20), **свѣдитѣлѣстѣвѡа** (181v:22), **прїемѡа** (182r:5) och **гѡа** (182r:6). Denna växling förekommer en gång även i Mh39 (**воѡа моѡа**, (257v:2)).
- 8) Formerna **совѡа** (182r:7) och **сѣветѣнїѡа** (182r:8–9) (jfr Steensland 2006a, s. 108).
- 9) Stavningen **ѣѣ** av pronomenet **сѣ** i F125 bulgarism, men på klichéplanet. Intressant att de andra fyra primärkällorna inte delar denna stavning med

³⁹ Andra fall förekommer i texterna som inte ingår i min undersökning. Dessa tolkas av Varpio (2005, s. 123) som rutenska drag i ECG.

F125. Den förekommer dock i Mh39 på andra ställen än i de textstycken som finns i F125 (Steensland 2006a, s. 108)

Jämförelsen av regionalismer i mina primärkällor har visat att F125 har vissa likheter med Mh39 och ECG, däremot lyser GB och OB med sin frånvaro i jämförelsen. Detta beror med största sannolikhet på att GB och OB är skrivna på en ganska neutral kyrkslaviska. Att både F125 och Mh39 har växlingarna $\mathfrak{k} > \epsilon$, $\mathfrak{k} > \mathfrak{n}$ och $\mathfrak{n} > \mathfrak{k}$ talar för att de ligger nära varandra, även om materialet är magert för att kunna dra några större slutsatser. En viktig skillnad mellan F125 och Mh39 är att F125 med reservation för det lilla jämförelsematerialet tycks kunna växla $\mathfrak{k} > \epsilon$ oberoende av betoningen. F125 skiljer sig också från Mh39 genom att uppvisa växlingen $\epsilon > \mathfrak{k}$. Intressant är att en dessa två typer av växling tyder på ett ursprung i Pskov (Steensland 2006b, ss. 35, 185).

ECG har i och för sig också några beröringspunkter med F125, men inte särskilt många. Dessutom gör förekomsten av bulgarismerna som F125 inte delar att ECG och F125 inte kan sägas ligga nära varandra. GB och OB måste i någon mån ställas utanför jämförelsen, eftersom de inte uppvisar några regionalismer – åtminstone inte i den textmassa som motsvarar F125.

4.3 Ortografi

I stora delar har skrivarna till de fem primärkällorna använt sig av samma ortografiska system, vilket beror på att de har tillkommit vid ungefär samma tid och därför uppvisar drag av det s.k. andra sydslaviska inflytandet. Sådana gemensamma drag är t.ex. att [i] före vokal skrivs \mathfrak{i} (eller \mathfrak{i})⁴⁰, att fksl. \mathfrak{z} oftast skrivs \mathfrak{z} (eller \mathfrak{z})⁴¹ och att adjektivens långformer skrivs med *en* vokal i stället för två⁴². Andra ortografiska drag används mer eller mindre konsekvent i mina primärkällor. Därför vill jag undersöka hur fyra av dem varierar inom och mellan skrifterna. Följande ortografiska företeelser jämförs:

- 1) Efter vokal skrivs /ja/ med \mathfrak{a} efter det andra sydslaviska inflytandet, dessförinnan skrev man \mathfrak{a} .
- 2) konjunktionen $\mathfrak{n}\mathfrak{k}$ stavas i östslaviska källor ofta $\mathfrak{n}\mathfrak{o}$, även om den äldre formen $\mathfrak{n}\mathfrak{k}$ också förekommer. I serbiska källor är stavningen $\mathfrak{n}\mathfrak{k}$ vanlig, men $\mathfrak{n}\mathfrak{a}$ förekommer också. I bulgariska källor skrivs $\mathfrak{n}\mathfrak{z}$ (Ambrosiani 2005, s. 84).
- 3) aoriständelsen i 3pl $\mathfrak{-}\mathfrak{z}\mathfrak{a}$ skrivs i östslaviska källor ofta $\mathfrak{-}\mathfrak{z}\mathfrak{a}$ eller det nyare $\mathfrak{-}\mathfrak{z}\mathfrak{a}$. I serbiska källor skrivs $\mathfrak{-}\mathfrak{z}\mathfrak{e}$, i bulgariska $\mathfrak{-}\mathfrak{z}\mathfrak{a}$ eller $\mathfrak{-}\mathfrak{z}\mathfrak{z}$ (Ambrosiani 2005, s. 85).

⁴⁰ Bara två gånger skrivs [i] före vokal skrivet med \mathfrak{n} i mina primärkällor (F125: $\mathfrak{п}\mathfrak{р}\mathfrak{i}\mathfrak{i}\mathfrak{л}\mathfrak{д}\mathfrak{ѡ}$, 1v:19; GB: $\mathfrak{п}\mathfrak{р}\mathfrak{i}\mathfrak{e}\mathfrak{м}\mathfrak{л}\mathfrak{ю}$, 310:40).

⁴¹ Endast en gång skrivs \mathfrak{z} i mitt huvudmaterial (F125: $\mathfrak{г}\mathfrak{р}\mathfrak{o}\mathfrak{b}\mathfrak{z}$, 3r:18).

⁴² I F125 och GB förekommer ett fall av en långform av ett particip ($\mathfrak{п}\mathfrak{o}\mathfrak{c}\mathfrak{л}\mathfrak{a}\mathfrak{v}\mathfrak{z}\mathfrak{a}\mathfrak{д}\mathfrak{o}$, 1r:10–11; $\mathfrak{п}\mathfrak{o}\mathfrak{c}\mathfrak{л}\mathfrak{a}\mathfrak{v}\mathfrak{z}\mathfrak{a}\mathfrak{д}\mathfrak{o}$, 310:36).

- 4) Dubbelskrivning av vokaler finns i äldre ortografi i imperfektformer (t.ex. **ВѢДѢХЪ** (2r:10)), i nyare ortografi skrivs en vokal (t.ex. **ВѢДѢХЪ** (OB, Joh 6:2)).

Tabell 2. Ortografi

	F125	GB	Mh39	OB	ECG
-VѢ	1/28	5/27 ⁴³	2/28	5/28	24/27 ⁴⁴
-VѢ	25/28	22/27	25/28	23/28	3/27
-VѢ	2/28	0	1/28	0	0/27
НѢ	7/9 ⁴⁵	0	0	0	0
НѢ	2/9	7/7	7/7	7/7	7/7
-ШѢ	0	23/24	0	9/24	0
-ШѢ	22/22	0	22/22	14/22	20/20 ⁴⁶
-ШѢ	0	1/24	0	0	0
impf. VV	10/12	3/12	1/12	0	6/12
impf. V	3/12	8/12	11/12	12/12	6/12

De olika ortografiska dragen uppvisar inte en enhetlig bild. Inte heller ger tabell 2 samma bild av hur GB, OB, Mh39 och ECG förhåller sig till F125 som den textologiska undersökningen. Därtill är inte samma primärkälla mest lik F125 i alla de olika ortografiska dragen. Tittar vi på vilken bokstavs som skrivs för [a] efter vokal, får vi följande indelning:

F125: 1.Mh39 2.GB/OB 3.ECG

Här stämmer förhållandet till F125 väl överens med några av de textologiska förhållandena ovan. Däremot sticker F125 ut från de andra fyra primärkällorna, som bildar en homogen grupp, om vi tittar på stavningen av **НѢ**. Någon illustration av primärkällornas förhållande till F125 är därför inte nödvändig

Jämförelsen av stavningen av /ja/ efter **Ш** ger en bild av primärkällornas förhållanden till F125 som inte stämmer med de textologiska förhållandena.

F125: 1. Mh39 2. ECG 3. OB 4. GB

Denna indelning är nästan helt den omvända mot den sammantagna bild som träder fram ovan i den textologiska undersökningen.

Dubbelskrivning av vokaler i imperfektformer ger oss ytterligare en indelning av primärkällorna.

⁴³ I GB finns det en möjlighet mindre till -VѢ, eftersom det i Mark 16:5 står **ВѢДѢВЪ**, inte **ВѢДѢВЪ** som i de andra primärkällorna.

⁴⁴ I ECG saknas en möjlighet till -VѢ, eftersom det i Joh 6:2 står **ЗНАМѢНІЕ**, inte **ЗНАМѢНІА** som i de andra primärkällorna.

⁴⁵ I F125 förekommer två fall av konjunktionen **НѢ** i *incipit* och saknas därför i GB, Mh39, OB och ECG.

⁴⁶ I ECG finns bara tjugo fall, eftersom en del av texten saknas i Mark 16:1 och i Mark 16:5 står det **ВѢДѢШЕ** i stället för **ВѢДѢША**.

F125: 1. ECG 2. GB 3. Mh39 4. OB

ECG som i den textologiska undersökningen ligger längst ifrån F125 ligger här närmast F125, och OB som ligger ganska nära F125 textologisk delar här ingen likhet med F125.

Om vi jämför GB:s, Mh39:s, OB:s och ECG:s förhållande till F125 i de tre ortografiska parametrarna, får vi följande bild:

- VA / -VA	Mh39	GB/OB		ECG
- WA / -WA / -WE	Mh39	ECG	OB	GB
impf. VV/impf. V	ECG	GB	Mh39	OB

Mh39 ligger i två av tre parametrar närmast F125 och kan sägas ligga närmast F125 ortografiskt. Att Mh39 inte ligger först i den sista parametern kan förklaras med att det i F125 och Mh39 föreligger en skillnad i arkaicitet. F125 uppvisar här ett arkaiskt drag i ortografen, precis som i skrivningen av konjunktionen **нѣ**. En sådan förklaring stöds dessutom av att OB inte har några *impferfektformer* med dubbelskrivning av vokaler. Intressant är att vi med en sådan tolkning av ortografen får en överensstämmelse mellan F125 och Mh39 både vad gäller ortografi och regionalismer. Intuitivt förefaller det också rimligt att språk och ortografi följs åt, eftersom båda parametrarna i någon mån är regionala.

4.4 Accentologi

I kap. 3.1.4 ovan går jag igenom vilka supralineära tecken som förekommer i F125. Utöver de supralineära tecken som finns där finner vi ytterligare några i mitt jämförelse-material:

- 1) *Spiritus asper*⁴⁷ (´). *Spiritus asper* förekommer i ECG enskilt en gång **ѣго̀** (183v:23) och en gång som den ena komponenten i *iso* **нѣ ѣмлітѣ̀** (182r:18).
- 2) *Dubbel oxia*⁴⁸ (˝). *Dubbel oxia* finns belagd tre gånger i GB: **ѣспинѣ̀о**, **ѣмапе** och **ѣго̀** (313:20).
- 3) *Brevis*⁴⁹ (ˇ). *Brevis* används i ECG: **моѣси** (182v:8), **вѣѣ** (182r:13), **нѣ бѣѣтеса** (183v:11), **вѣнѣѣти** (105v:4), **сѣѣ** (46ra:26); och i OB: **пѣѣ** (46vb:6), **пѣѣ** (46vb:10), **нѣ бѣѣтеса** (47ra:35–36).

Funktionen hos dessa tecken är dock knappast att beteckna *iktus*. *Spiritus asper* i ECG måste tolkas som en variant till *horisontell spiritus* som annars används, eftersom någon annan funktion inte kan skönjas i det lilla materialet. Varpio (2005, s. 142–143) nämner inte ens någon förekomst av *spiritus asper*, vare sig tillsammans med *oxia* i *iso* eller enskilt. *Brevis* tycks av det lilla materialet att döma inte heller beteckna *iktus*, snarare *hiatus* eller [j] (jfr Varpio 2005, s. 141). *Dubbel oxia* är ett tecken som oftast

⁴⁷ Ру. *дасія* (jfr Steensland 1997, s. 52).

⁴⁸ Ру. *двойная оксія* (jfr Steensland 1997, s. 40).

⁴⁹ Ру. *краткая* (jfr Steensland 1997, s. 45).

inte betecknar *iktus* (Steensland 1997, s. 42). I vissa handskrifter skrivs den i stället för *kendema*, *trema* eller *iso*. Två av de tre fallen av *dubbel oxia* i GB (Ї|МАПЕ och ЁГО (313:20)) tolkar jag som skrivna för *iso*. Fallet ЁСПИИЊО tolkar jag som en användning av *dubbel oxia* i stället för *kendema* eller *kamora*. Skrivaren har troligtvis av vana skrivit ett tecken över **но** i ЁСПИИЊО, eftersom konjunktionen **но** ofta skrivs med antingen *kamora* eller *kendema*. Man kan också tänka sig en tolkning av *dubbel oxia* i ЁСПИИЊО som *paerok*.

Den största skillnaden ligger dock främst i hur ofta de olika supralineära tecknen används. Nedan i tabell 3 redovisas hur ofta de olika tecknen används. Varken *spiritus*, *paerok* eller *titlo* tas dock inte med i tabellen:

Tabell 3. Antal supralineära tecken i de olika skrifterna.

	'	`	^	˘	˙	˚	ˇ	Σ
F125	4	3	9	26	0	48	7	97
GB	79	19	13	32	3	14/17	1	161
Mh39	86	23	2	3	0	16	4	134
OB	193	33	37	5	0	41	2	211
ECG	270	26	0	0	0	104	1	401

Vi kan se att F125 över huvud taget innehåller få accenttecken. Framför allt är det *oxia* och *varia* som har låg frekvens i F125, medan t.ex. *kendema* och *iso* är vanligt förekommande. Likaså används *apostro*f betydligt oftare i F125 än i jämförelsematerialet.

Även om det minsta totala antalet accenttecken finns i F125, hittar vi i F125 sex olika supralineära tecken. Däremot finns bara fyra olika i ECG. I de fall där F125:s skrivare har använt *kamora* eller *kendema* använder ECG:s skrivare *oxia* i stället. Således beror inte avsaknaden av de tecknen i ECG på att skrivaren inte har accentuerat ord som vanligtvis accentueras med *kamora* eller *kendema*, utan på att hans accentografiska system kräver *oxia* i stället. Det är emellertid till viss del en förklaring till det stora antalet *oxia* som finns i ECG.

Om man bortser från att F125 i användningen av de viktiga tecknen *oxia* och *varia* bildar en egen grupp skild från de andra fyra primärkällorna, skulle man kunna argumentera för följande förhållande:

F125: 1. GB 2. Mh39 3. OB 4. ECG

En sådan indelning av skrifterna motiveras med att GB ligger ganska nära i användningen av *kamora* och *kendema*, och trots allt ligger GB också närmast F125 i användningen av *oxia* och *varia*. Mh39 ligger närmast F125 i användningen av *oxia*, *varia* och *kamora* än vad OB gör. ECG ligger dock långt ifrån F125 i användningen av både *oxia* och *iso*, men också i användningen av antal supralineära tecken. Eftersom ECG också skiljer sig i betydande grad även från GB, Mh39 och OB, skulle den egentligen bilda en egen grupp.

Att dra några säkra slutsatser av en sådan indelning är vanskligt. Intressant är dock att skrifterna med en sådan indelning skulle förhålla sig till F125 i kronologisk ordning. Huruvida det verkligen säger något om förhållandet till F125 är svårt att säga.

Viktigare än en undersökning av de olika tecknens frekvens i skrifterna är deras funktion och vilket accentologiskt, dvs. fonetiskt, system som döljer sig bakom dem. För en sådan undersökning är materialet emellertid väldigt litet med de fyra fall av *oxia* som finns i F125 (se kap. 3.1.4). Av den anledningen kan jag inte på något tillfredstäl-

lande sätt göra en jämförelse av de olika källorna för att fastställa vilken som ligger närmast F125. I en sådan accentologisk undersökning skulle man jämföra olika former eller fraser för att se om systemen skiljer sig åt eller ej. Det skulle t.ex. kunna vara accentueringen av en viss grammatisk form, t.ex. *infinitiv* (jfr Ambrosiani 2005, ss. 86–91), eller fraser, t.ex. prepositionsfraser. Då materialet inte tillåter en sådan undersökning, måste jag nöja mig med att här bara diskutera F125:s accentologi.

Alla fyra fall av *oxia* i F125 antas vara fonetiskt ”korrekta”. Man kan dock inte låta bli att fundera över varför det är just de fyra fallen och inga andra som har accentuerats. Jag utgår från att visa rötter, ord eller ordformer accentueras i handskrifter oftare än andra. Om vi jämför GB, Mh39, OB och ECG, får vi en bild av att det verkligen är så. Jag anför här två exempel:

- a. roten **СЛЫШ-** accentueras tre av fyra gånger i GB, Mh39 OB och ECG, den fjärde gången i alla utom OB.
- b. **СЛАВ-**⁵⁰ accentueras fem av fem gånger i GB, OB, Mh39 och ECG.

Om de med *oxia* accentuerade orden eller ordformerna i F125 också hör till ofta accentuerade ordformer, måste vi anta att skrivaren – trots att han oftast inte använder några accenttecken – sätter ut *oxia* här, därför att det finns en tradition att göra det.

- Ord som innehåller roten **ВИД-** förekommer tio gånger i texten som finns i F125. Av dessa är alla utom ett fall (**ВИ|ДѢСТЕ** (Joh 5:37)) accentuerat i ECG. OB accentuerar tre fall (**ВИ(ДѢНІА** (Joh 15:37), **ВИДѢСТЕ** (Joh 15:37), **ВІДЙІЕ** (16:7)), Mh39 två (**ВІДѢША** (Mark 16:4), **ВІДѢША** (Mark 16:5)) och GB två (**ВІДѢВЬ** (Joh 6:22), **ВІДѢША** (Mark 16:4)). Av de sammalagt 50 fallen av ord med roten **ВИД-** är 17 accentuerade. Därför antar jag att F125:s **ВІДѢВШЕ** (2r:13) inte är accentuerat av en slump, utan har stöd i de accentografiska principer som rådde under tiden för dess tillkomst.
- Verbformen **ВНИДОША** (2v:10) förekommer bara en gång i mitt material och är därför inte lämplig som utgångspunkt en undersökning som denna. Därmot förekommer aor. 3 pl på **-ОША** tolv gånger i mitt material. Av dessa tolv gånger accentuerar ECG **-ОША** i tolv fall, OB i nio fall⁵¹, GB i fyra fall och Mh39 inte alls. Även om resultat inte är lika tydligt som i fallen **СЛЫШ-** och **СЛАВ-**, tycks det som om **-ОША** är ett frekvent accentuerat suffix.
- I det konkreta fallet **КАМЕНИ** (3r:18) har Mh39, OB och ECG den accentuerade formen **КАМЕНЬ**. Ytterligare tre fall av lexemet **КАМЕНЬ** förekommer. Både OB och ECG har accentuerade former i två fallen (**Ъ КАМЕНЕ** (Mark 15:46), **КАМЕНЬ** (OB), **КАМѢНЬ** (ECG) (Mark 16:4)), i ett av fallen har OB och Mh39 en accentuerad form (**КАМЕНЬ** Mark 16:3). Jag antar därför att också F125:s accentuering av **КАМЕНИ** beror på att lexemet ofta accentueras i den ryska traditionen.
- Ordet **СѢЛО** förekommer två gånger i den text som finns i F125. Av dessa accentuerar ECG båda fallen (**СѢЛО** (Mark 16:2), **СѢЛО** (Mark 16:4)) och F125 i

⁵⁰ Även om **СЛАВ-** är roten i **СЛАВА** och dess avledningar, förekommer **СЛАВ-** t.ex. också i former av verbet **ПОСЛАПИ**.

⁵¹ I nio fall av elva, eftersom OB i Joh ??? har **ИДАШЕ** i stället för **ИДОША**.

ett (**σῆλο** (3v:7)). Dessutom förekommer **σῆλο** accentuerad med *kamora* båda gångerna i Mh39 (**σελῶ** (Mark16:2), **σελῶ** (Mark 16:4)). Skrivningen av **σῆλο** med **ε** tyder på att betoningen hos Mh39:s skrivare föll på andra stavelsen, eftersom **τ** i Mh39 växlar med **ε** i obetonad ställning (Steensland 1996). Jag räknar därför också **σῆλο** som ett frekvent accentuerat ord.

Ytterligare en intressant observation är att **слыш-**, **слад-**⁵², **вид-** och **камень** är rötter som hör till ap. *a* (se Zaliznjak 1985, § 2.14). Steensland (1990, ss. 197–201) en skrivares benägenhet att sätta ut ett accenttecken är beroende av ap.-tillhörighet. Störst chans har ap. *a*-ord att bli accentuerade, minst chans har ap. *c*-ord, medan ord som hör till ap. *b* intar en mellanposition.

Vi kan på basis av ovan anförda argument anta att F125:s skrivare har följt en tradition när han har använt *oxia*, även om han har gjort det väldigt sällan. Det visar att utsättandet av accenttecken inte är slumpartat.

4.5 De olika nivåerna i förhållande till varandra

Att jämföra de olika nivåerna med varandra kan ge oss indikationer på om de samverkar eller inte. Jämförelsen låter sig emellertid inte göras utan svårigheter. Eftersom jag har försökt kvantifiera de olika undersökningarna ovan, vore det intressant att jämföra dem i en tabell som troligtvis kan ge en fingervisning om hur GB, Mh39, OB och ECG förhåller sig till F125.

Rotskillnader:	GB/OB/ECG			Mh39
Andra lexikala skillnader:	Mh39	GB/OB		ECG
Befintlighet/avsaknad av lexem:	GB	OB		Mh39/ECG
Grammatiska skillnader:	Mh39	GB/OB		ECG
- VA / Va	Mh39	GB/OB		ECG
- шA / шa / шE	Mh39	ECG	OB	GB
impf. VV/impf. V	ECG	GB	Mh39	OB
Accentologiska skillnader:	GB	Mh39	OB	ECG

Om man bara räknar antal placeringar skulle vi få följande indelning:

F125: 1. Mh39 2. GB 3. OB 4. ECG

Även en sådan räkning utan någon som helst vägning av parametrarna ger ett resultat som jag tror ligger ganska nära sanningen.

- a. Tydligast i de olika undersökningarna är att ofta ECG ligger längst ifrån F125. ECG sticker ut alltså ut, inte alltid bara i förhållande till F125, utan också till de övriga tre primärkällorna.

⁵² Här avses bara roten till **слад-**. Den frekventa accentueringen av verbet **посладити** – ett ap. *b*-ord (Zaliznjak 1985, § 2.16) – beror på grafisk likhet med roten **слад-**.

- b. Mh39 ligger närmast F125, vilket vi har sett att den gör i jämförelsen av regionalismer och ortografin. Några gånger ligger den närmast F125 även i den textologiska undersökning, dock avviker Mh39 från de övriga fyra vad gäller rotskillnader – de viktigaste textologiskt.
- c. GB ligger på andra plats före OB, som bara ligger närmre F125 i användningen av -**шА**/-**шВ**/-**шЕ**.
- d. OB intar vad man skulle kunna kalla en mittposition, även om det ofta innebär att den ligger näst längst ifrån F125. OB ligger nämligen väldigt stabilt på sin plats direkt efter eller tillsammans med GB.

Man skulle emellertid kunna göra en indelning av handskrifterna i två grupper: en för textologi och accentologi och en för språk och ortografi. I gruppen för språk och ortografi skulle vi få en indelning av handskrifterna som såg ut på följande sätt:

F125: 1. Mh39 2. GB/OB/ECG

Med en sådan indelning skulle vi få en bild som ger uttryck för ett geografisk förhållande. Även om jag inte har velat rangordna GB, OB och ECG, uttrycks ett nära förhållande mellan F125 och Mh39.

Skulle indelningen i stället göras efter textologiska och accentologiska parametrar skulle en indelning av skrifterna snarast spegla ett kronologiskt förhållande. Eftersom Mh39 position i förhållande till F125 här varierar i stor grad beroende på parameter, väljer jag att ställa Mh39 utanför jämförelsen:

F125: 1.GB 2.OB 3.ECG (Mh39)

Hade materialet varit större, vore det intressant att se om dessa indelningar i en språklig och ortografisk grupp å ena sidan, och en textologisk och accentologisk å andra sidan fortfarande skulle uttrycka närhet i geografi resp. kronologi. Jag skulle emellertid anta att den accentologiska jämförelsen i ett större material skulle ligga närmre språk och ortografi.

4.6 Slutsatser

Undersökningen har visat att materialet ger ett svagt stöd för hur de olika nivåerna – textologi, språk, ortografi och accentologi – samvarierar i sin relation till F125. Vissa tendenser kan dock skönjas:

- Inom de olika nivåerna kan något eller några förhållanden skifta i hög grad.
- Även om en tydlig indelning inte alltid kan göras mellan alla skrifterna, tycks några vara ganska stabila i sitt förhållande till F125. Det gäller framför allt OB.
- En sammantagen jämförelse av förhållandet inom de olika nivåerna ger en bild som tycks ligga nära sanningen om hur källorna förhåller sig till F125, även om man inte väger parametrarna.
- Textologin och accentologin ger uttryck för ett förhållande som har stöd i kronologin.

- Regionalismerna och ortografin visar på ett förhållande som har geografiskt stöd, dvs. för samman skrifter som uppstått i samma (språkliga) område.

Innebörden av att undersökning endast ger ett svagt bevis för samvariation mellan de olika nivåerna kan innebära

- Materialet är för litet för att man skall kunna dra några säkra slutsatser om samvariation mellan textologi, språk, ortografi och accentologi. I synnerhet gäller detta språk och accentologi. Även textologin baseras på lite säkert material, medan de ortografiska förhållandena ganska väl uttrycks i materialet.
- Sambandet mellan de olika nivåerna är även i verkigen svagt. Ett större textmaterial som grund för en underökning av det här slaget vore angelägen.

5 Sammanfattning och slutord

Undersökningen av handskriftsfragment 125 på LUB har på paleografiska, lingvistiska och ortografiska grunder kunnat fastställas vara från första halvan av 1500-talet. Dessa stöder dateringen efter vattenmärkena.

Genom en språklig analys har jag kunnat fastställa att språket i F125 rysk kyrkslaviska som innehåller vissa språkliga drag som tyder på att den har sitt ursprung i området kring Novgorod och Pskov. Vacklan **ѣ** : **е** som är oberoende av betoningen talar för Pskov. En uppgift i handskriftsbeskrivningen på LUB talar för ett eventuellt samband med ett aprakosevangelium från Sofiakatedralen i Novgorod. F125 hör textologiskt till den s.k. fjärde redaktion, vilket är ovanligt för aprakosevangelier.

I en jämförelse av hur nära F125 mina fyra primärkällor GB, Mh39, OB och ECG ligger i förhållande till textologi, regionalismer, ortografi och accentologi kunde jag visa att Mh39 ligger närmast språkligt och ortografiskt, medan GB ligger närmas textologiskt och accentologiskt. De två indelningarna av primärkällorna i dessa två grupper visade sig avspegla ett geografiskt resp. kronologiskt förhållande. Dock gav undersökningen inga staka bevis på att de olika nivåerna samverierar, utan det skulle kräva ett större material för att kunna dra säkrare slutsatser.

Under arbetets gång med uppsatsen har jag förstått hur olika nivåer kan samverka, men inte alltid gör det, vilket kan vara en både till hjälp och besvär. Även om några starka slutsatser inte har kunnat dras av min undersökning, tror jag fortfarande att det finns skäl att fortsätta med liknande undersökningar, men då med ett större material – både i form av en större textmassa och i form av ett större jämförelsematerial.

Källor och litteratur

A Källor

- ECG = *Evangelium Cyrillicum Gothoburgense*, Göteborgs universitetsbibliotek. [Till viss del citerad ur Varpio 2005.]
- F125 = Handskriftsfragment 125, Lunds universitetsbibliotek.
- GB = *Библия 1499 года и библия в синодалном переводе. С иллюстрациями. В десяти томах. Том 7. Москва 1992.*
- Mh39 = Medeltidshandskrift 39, Lunds universitetsbibliotek⁵³. [Till viss del citerad ur Pereswetoff-Morath 1993, Steensland 1996, Steensland 2006a och Muskala 2006.]
- OB = *The Ostroh Bible 1581*. Reproduced in commemoration of the millennium of the Baptism of Ukraine into the holy orthodox faith. 988–1988. Winnipeg 1983.

B Litteratur

- Alekseev et alii 1998 = Алексеев, А. А. et alii (изд.): *Евангелие от Иоанна в славянской традиции*. Санкт-Петербург 1998.
- Alekseev 1999 = *Текстология славянской библии*. Санкт-Петербург 1999.
- Ambrosiani 1991 = Ambrosiani, P.: *On Church Slavonic Accentuation*. The Accentuation of a Russian Church Slavonic Gospel Manuscript from the Fifteenth Century. (= Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Slavic Studies 21) Stockholm 1991.
- Ambrosiani 1998 = Амбросиани, П.: ”Протограф, диалект, норма: о принципах копирования церковнославянских рукописей” i *Stockholm Contributions to the 12th International Congress of Slavists, Kraków, August/September 1998* (= MEDDELANDEN från slaviska institutionen Nr 35). Stockholm 1998.
- Ambrosiani 2005 = Ambrosiani, P.: ”Textological, Orthographic, and Accentual Variation in Medieval Slavic Manuscripts.” i *Scando-Slavica* 51, 2005, ss. 81–96.
- Freidhof 1972 = Freidhof, G.: *Vergleichende sprachliche Studien zur Gennadius-Bibel (1499) und Ostroger Bibel (1580/81)*. (Die Bücher Paralipomenon, Esra, Tobias, Judith, Sapientia und Makkabäer) (= Frankfurter Abhandlung zur Slavistik 21). Frankfurt am Main 1972.
- Gorskij & Nevostruev 1964 = Горский, А. & Невоструев, К.: ”Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки Отдел первый Священное писание. Москва 1855.” i Aitzemüller, R. et. alii (red.): *Monumenta Linguae Slavicae Dialecti Veteris*. Fontes et dissertationes. Wiesbaden 1964.
- Hinrichs 1985 = Hinrichs, J. P.: *Zum Akzent im Mittelbulgarischen*. Amsterdam 1985.
- Jagič 1883 = *Мариинское четвероевангелие съ примечаниями и приложениями*.

⁵³ Finns också tillgänglig i St. Laurentius Digital Manuscript Library (laurentius.lub.lu.se).

- Санкт-Петербург 1883.
- Karskij 1955 = Карский, Е. Ф.: *Белорусы. Язык белорусского народа*. Выпуск первый: Исторический очерк звуков белорусского народа. Москва 1955.
- Karskij 1979 = Карский, Е. Ф.: *Славянская кирилловская палеография*. Москва 1979 [1928].
- Muskala 2006 = *Prepositionsaccent i ett ryskt tetraevangelium från 1500-talet*. Lund 2006. [10-poängsuppsats (RYS054) på Institutionen för Öst- och Central-europastudier, Lunds universitet]
- Nestle et alii 1961 = Nestle, D. E. (red.): *Novum Testamentum Graece*. Stuttgart 1960.
- Pereswetoff-Morath 1993 = Pereswetoff-Morath, A. I.: *En studie i accentografi. De supralineära tecknen i ett kyrkoslaviskt evangelium på LUB*. Lund 1993. [3-poängsuppsats (RYS003) på Slaviska institutionen, Lunds universitet]
- Ščepkin 1967 = Щепкин, В. Н.: *Русская палеография*. Москва 1967 [1918].
- Schweier 1987 = *Zum Flexionsakzent in der grossrussischen Literatursprache des 16. und des 17. Jahrhunderts*. Beschreibung und vergleichende Einordnung der Akzentsysteme der Ostroger Bibel (Neues Testament) von 1580–1581 und der Moskauer Bibel von 1663. München 1987.
- Steensland 1990 = Стенсланд, Л. (Steensland L.): *Акцентировка и акцент*. Акцентологический анализ служебника XV в. Chil. 323. (= Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Slavic Studies 19) Stockholm 1990.
- Steensland 1996 = Стенсланд, Л. (Steensland L.): ”Значение альтернатиции < ѣ > ~ < е > для акцентографического анализа.” i *Русистика. Славистика. Индоевропеистика*. Сборник к 60-летию Андрея Анатольевича Зализняка. Москва 1996, ss. 383–399.
- Steensland 1997 = Стенсланд, Л. (Steensland L.): *Русская акцентография*. Правила и тенденции в употреблении надстрочных знаков в рукописях, преимущественно XV и XVI веков. (= Slavica Lundensia 17) Lund 1997.
- Steensland 1999 = Стенсланд, Л. (Steensland, L.): ”Новгород или Псков? – Новые данные о славянских пергаменных фрагментах в Швеции.” i *Scando-Slavica* 45, 1999, ss. 111–128.
- Steensland 2006a = Стенсланд, Л. (Steensland L.): ”О стратегиях постановки акцентных знаков русскими писцами XV–XVI веков” i *Scando-Slavica* 52, 2006, ss. 89–117.
- Steensland 2006b = Steensland, L.: *Если бы господь в гроб не был положен*. Об одной малоизвестной толковой азбуке. (= Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Slavic Studies 31) Stockholm 2006.
- Sumnikova 1960 = Сумникова, Т.А.: ”Чудовский сборник XVI века. (Палеографическое и фонетическое описание рукописи Чудовского сборника № 264).” [i:] *Материалы и исследования по истории русского языка*. ред. Р.И. Аванесов. Москва 1960, s 118–176.
- Temčín 1998 = Темчин, С. Ю.: ”Текстологическая семья Мстиславова евангелия: новые данные о группировке древнерусских списков полного апракоца.” i *Slavistica Vilnenensis*, 1998 (Kalbotyra 47(2)), ss. 133–233.
- Universitetskatalog VT1940 = *Lunds kungl. universitets katalog för vår-terminen 1940*. Lund 1940.
- Universitetskatalog HT1940 = *Lunds kungl. universitets katalog för höst-terminen 1940*. Lund 1940.
- Universitetskatalog VT1941 = *Lunds kungl. universitets katalog för vår-terminen 1941*. Lund 1941.

- Universitetskatalog HT1941 = *Lunds kungl. universitets katalog för höst-terminen 1941*. Lund 1941.
- Universitetskatalog VT1942 = *Lunds kungl. universitets katalog för vår-terminen 1942*. Lund 1942.
- Uspenskij 2002 = Успенский, Б. А.: *История русского литературного языка (XI–XVII вв.)*. Москва 2002.
- Varpio 1995 = Varpio, M.: *Evangelium Cyrillicum Gothoburgense. A Palaeographical and Codicological Study of a Church Slavonic Tetraevangel*. Göteborg 1995.
- Varpio 2005 = Varpio, M.: *Evangelium Cyrillicum Gotheburgense. A Codicological, Palaeographical, Textological and Linguistic Study of a Church Slavonic Tetraevangel (= Lund Slavonic Monographs (9))*. Lund 2005.
- Voskresenskij 1894 = Воскресенский, Г.: *Евангеліе отъ Марка по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго евангельскаго текста съ разночтеніями изъ ста восьми рукописей евангелія XI–XVI вв.* Сергіевъ Посадъ 1894.
- Voskresenskij 1896 = Воскресенский, Г.: ”Характеристическія черты четырехъ редакцій славянскаго перевода евангелія отъ Марка по сто дѣвннадцати рукописямъ евангелія XI–XVI вв.”
- Zaliznjak 1985 = Зализняк, А. А.: *От праславянской акцентуации к русской*. Москва 1985.

Förkortningar

ECG	Evangelium Cyrillicum Gothoburgense
F125	Handskriftsfragment 125 (LUB)
GB	Gennadijbibeln
Mh39	Medeltidshandskrift 39 (LUB)
OB	Ostrogbibeln
LUB	Lunds universitetsbibliotek
fksl.	fornkyrkslaviska
sg.	singularis
pl.	pluralis
D.	dativ
A.	ackusativ
m.	maskulinum
f.	femininum
ap <i>a, b, c</i>	accentparadigm <i>a, b, c</i>